

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2013

Michaela Šmiejová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE
ÚSTAV PRO KLASICKOU ARCHEOLOGII
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

MICHAELA ŠMIEJOVÁ

Proklínací destičky v kontextu magie praktikované v antickém Řecku

Curse Tablets and Magic in Ancient Greece

Poděkování:

Ráda bych tímto způsobem poděkovala PhDr. Pavlu Titzovi, Ph.D. za jeho vedení a rady. Také bych chtěla poděkovat Lucii Srbové za konzultace ohledně olova, a všem, kteří mi pomáhali.

Děkuji i mé rodině a příteli za psychickou podporu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne.....

podpis.....

ABSTRAKT

Smyslem této bakalářské práce je přiblížit archeologické doklady magického jednání v antickém Řecku, především prostřednictvím tzv. "proklínacích destiček", které jsou archeologickým i písemným pramenem současně. Jejich výskyt souvisí s magickým konáním jednotlivců a dokládá jeden z projevů magického jednání ve starořecké společnosti. Tento jev zasazují do širšího kontextu antické magie, která má své počátky v tradici sahající až do Mezopotámie, avšak byla značně svébytná v antickém světě. Uvádím jednotlivé nálezy z oblasti Athén, které jsem vybrala jako reprezentativní vzorek, kde se nachází destičky z jednotlivých druhů uložišť.

Klíčová slova:

proklínací destičky, kletba, magie, antické Řecko, archeologie

ABSTRACT

The sense of this Bachelor's thesis is to approximate archaeological evidence of magical behavior in Ancient Greece, especially through the curse tablets which are both: archaeological and written source. Their occurrence relates to magic acts of individuals and illustrate one of expressions of magical behavior in the Ancient Greek society. I set this phenomenon to wider context of ancient magic which has origins in Mesopotamia, but is very peculiar in antique world. I present particular finds from area of Athens, as a representative sample, where the tablets are found on all types of sites.

Key words:

Curse Tablets, Curse, Magic, Ancient Greece, Archaeology

Obsah

1 Úvod	8
2 Magie v antickém světě	9
3 Proklínací destičky v Řecku	15
3.1 Co je proklínací destička	15
3.1.1 Rozdělení	15
3.1.2 Účel destiček	16
3.1.3 Rozdělení podle druhu formule	17
3.1.4 Proklínací panenky	19
3.2 Materiál	19
3.2.1 Olovo	19
3.2.2 Vosk	21
3.2.3 Keramika a hlína	21
3.2.4 Bronz a další materiály	22
3.3 Nápis	22
3.3.1 Kouzelné formule	22
3.3.2 Svazuji	23
3.3.3 Psaní	23
3.3.4 Mág nebo obyčejný člověk?	24
3.4 Nejčastější výskyty nálezů	24
3.4.1 Studny a vodní nádrže	24
3.4.2 Hrobky a pohřebiště	25
3.4.3 Chrámy, svatyně a další lokace	26
4 Athénské nálezy	27
4.1 Agora	27
4.1.1 4.století př. n. l.	27
4.1.2 3. století př. n. l.	28
4.1.3 1.století n. l.	29
4.1.4 3.století n. l.	30
4.2 Kerameikos	32
4.2.1 5. století př. n. l.	32
4.2.2 4.století př. n. l.	33
4.2.3 I 460/SGD 14	35
4.3 Patissia	36
4.4 Peiraeus	38
4.4.1 5.století př. n. l.	38
4.4.2 4.století př. n. l.	38
4.4.3 Přelom 4. a 3. století př. n. l.	39
4.4.4 3.století př. n. l.	39
4.5 Bez konkrétního umístění	40
5 Magie skrytá v nápisu	43
5.1 Bohové a démoni	43
5.2 Častá prokletí	46
6 Vytvoření destičky- experiment	50
7 Závěr	52
Seznam použité literatury	54
Přílohy	57

1 Úvod

Ve své práci se budu věnovat tzv. proklínacím destičkám se zaměřením na oblast Athén. Toto vymezení jsem vybrala, abych mohla ukázat na relativně úzkém prostoru postupný vývoj myšlení lidí prostřednictvím nálezů magických tabulek obsahujících kletbu.

Začnu pár slovy o magii a jejím vnímání v antickém světě. Následně se přesunu obecně k proklínacím destičkám, které rozhodně nejsou záležitostí pouze attickou. Potom představím konkrétní nálezy z oblasti Athén, konkrétněji z lokalit: Agora, Kerameikos, Patissia a Peiraeus. Uzavřu statistickou částí. V ní se zaměřím na bohy a magické nápisy.

Pro svou práci jsem přichystala i praktické vyzkoušení výroby a použití takovéto destičky. V závěru své práce popíšu její přípravu, uvedu text a spojení s pravými destičkami.

Co se týče pramenů vztahujících se k magii, můžeme mluvit o dvou základních-literární prameny a archeologické nálezy. Ikonografické prameny prakticky neznáme, jelikož byla magie stavěna na okraj společnosti, ač byla užívána prakticky každodenně. Z pramenů písemných se dozvídáme především o škodlivosti magie. Takto je prezentována např. Platónem či Augustinem. O praktickém přístupu hovoří Cato st. I o vykonávání magických praktik v podání Hérodota. Neméně důležité jsou archeologické nálezy. Od proklínacích destiček, o kterých je tato práce, přes magické amulety (oba zástupci individuální magie) až k obecným projevům magie, reprezentovaných věštírny.

Vymezení chronologické i místopisné proklínacích destiček jako magické praktiky je velice náročné, jelikož se nám jich značné množství nezachovalo. Především destičky vytvořené z méně trvanlivých materiálů než olovo. Můžeme však tvrdit, že se jedná spíše o záležitost klasického období a helénismu. V době římské se destičky staly velmi populární „zbraní“ proti zlodějům. A poprvé se setkáváme i se jmény pisatele na destičce. Pokud se zaměříme na místopisné rozšíření (viz mapa 3), zjistíme, že se destičky rozšířily po celém římském impériu, ač jisté jejich obdoby se vyskytovaly i u původního obyvatelstva již dříve. Stále však platí, že Římané tento magický fenomén rozšířili po světě jako standardizovaný rituál.

Jak již bylo zmíněno, proklínací tabulky jsou druhem individuální magické aktivity.

2 Magie v antickém světě

Nejdříve je nutné podívat se na výraz *magie*, abychom vůbec mohli pochopit, co to magie je.

Starořecké *μαγεία* zřejmě pochází se staroperského *makuš*, což byl výraz pro člena médského kmene specializovaného na náboženské úkony a funkce.

Tento perský původ slova připomíná ve svých Apologiích i Apuleius. Uvádí tři definice výrazu *magus*¹. Prvním výkladem je kněží v perštině, což by poměrně odpovídalo etymologii tohoto slova. Stejně tak i druhý výklad, který říká, že magus byl jeden z učitelů perského prince. Učil jej správným způsobům vykonávání kultu a královského chování. Zde je citován Platón. Ovšem nejvíce by nás měl zaujmout poslední výklad, kdy již návaznost na Persii mizí a objevuje se význam, který nám spíše připomíná magii, jak ji dnes chápeme my. Jedná se tedy, podle Apuleia, o člověka, který skrze rozmlouvání s nesmrtelnými bohy (případně démony) získává neuvěřitelnou moc zaříkání, čímž vyplní všechna svá přání.²

Dalším významným antickým spisovatelem, který se zabývá magií ve svém díle, je Hérodotos³. Hovoří o členech *γένοσ*. Podle jeho slov tyto muži konají něco, čemu se v klasických a post-klasických dílech říká *γοητεία*, *φαρμακεία*, *μογγανεία* nebo dokonce *μαγεία*. Pokud můžeme Hérodotovi věřit, konali blíže nespecifikovaný „obřad“ na řece Strýmon v Thrákii, aby utišili bouřlivé větry nad pobřežím centrálního Řecka a to zaříkáním (*καταείδοντες*). Tento rituál nazývá autor *φαρμακεία* nebo také *φαρμακείσαντες*. Podíváme-li se do slovníku, zjistíme, že se podle užitého výrazu mělo jednat o obřad, kdy byly užívány omamné látky.

Svatý Matěj zase identifikuje řecké *magoi* s astrology, kteří dobře znali oblohu a nebeská znamení.

Další problematikou, na kterou se nyní zaměříme, je původ magie.

Už víme, že slovo označující čarovné konání Řekům přinesla perština. Byla by ovšem chyba domnívat se, že kořeny řecké magie nalezneme v Persii. Můžeme mluvit nanejvýš o inspiraci. Vždyť magie se objevuje v řeckém prostředí již v nejstarších

---

¹ Více o těchto třech definicích v Graf, F. (2002). *Theories of magic in antiquity*, (stránky 92-104). V Mirecki, & Meyer, *Magic and ritual in the ancient world*. Leiden, Boston, Kolín: Brill.

² Apuleius, *Apologie*, 26, 11-15; 27, 5-12.

³ Hérodotos, kniha 7, 113-14, 191.

dochovaných příbězích. Můžeme zmínit, ač zapsán v 8. století, Homérův epos *Odyssea*. Zde se setkáváme s „čarodějnici“ Kirké.

Původ jako takový se u magie určit nedá, jelikož magie se od náboženství vždy odlišovala tím, že to byla věc „soukromá“.

Máme ovšem doklady, že existovali i potulní profesionálové, v dobách Hérakleita, tedy kolem roku 500 před naším letopočtem.⁴ V té době již byli nazýváni *μαγοι*, i když častějšími označeními byli *γόης*, *μάντις* nebo *αγύρτης*.

Odkud tedy magie pochází? Asi jen stěží bychom mohli dokazovat konkrétní místo. Často se bere za směrodatné stáří archeologických artefaktů, dokazujících magickou činnost. To ovšem není to jediné. Magie totiž vychází z nitra jednotlivce. Vzápětí budeme mluvit o tom, jak magie byla praktikována. Můžeme ovšem předestřít rovnou, že hlavní slovo zde má zaklínání (viz výše u Hérodota). To se nám zachovat mohlo prostřednictvím nápisu, ale také vůbec nemuselo. Tato bakalářská práce však je o zaklínadlech, která se nám zachovala.

K jejímu původu můžeme říct ještě tolik, že podle Apuleia má magie své základy v možnosti kontaktu mezi lidmi a nadpozemskými bytostmi, kdy hlavním prostředkem je řeč či mocné slovo.⁵

A to se neustále vyvíjelo. A nezáleželo příliš na okolí. Vezmeme-li si období, kdy filosof Platón (427-347 př. n. l.) šířil svou filosofii, zjistíme, že právě z této doby máme nejvíce proklínacích destiček v Athénách.

Od helénismu se magie stává více a více propracovanou a „synkretickou“ půjčujíc si mnohé z blízkého východu a Egypta a z jejich mysterijních náboženství.⁶

Položme si nyní otázku, jak obecně funguje magie v antickém světě.

Jak již bylo výše zmíněno, je vykonávána mimo obecní sféru. Mimo *polis*. Jedná se tedy o zcela privátní záležitost, obvykle mysterijního charakteru, obklopenou tajemstvím. Často ji můžeme spojit s praktikováním kultu prostřednictvím vzývání jednotlivých bohů.

Za druhé mluvíme o vzývání démonů smrti (*νεκροδαίμονες*) nebo podsvětních či chthonických bohů. Jedná se o akt automatizovaný - na určitý čin se vzývá určitý démon. Konkrétních příklady z defixiones budou zmíněny později.

---

⁴ Petropoulos, J. C. (2008). *Magic in ancient Greece*. V Petropoulos, *Greek magic ancient, medieval and modern*, London, New York: Routledge. str. 3.

⁵ Apuleius, *Apologie*, 26, 11-15; 27, 5-12.

⁶ Petropoulos, 2008, str. 3.

Je zde tedy postrádán element vzájemnosti.

Bohům nebo démonům bylo totiž poručeno nebo byli vyvoláni, aby plnili sobecká přání toho, kdo kouzlo vykonával. Mohlo se jednat o přání škodlivá- tzv. „černá magie“, kterou užívala Kirké, nebo o prospěšná- jako příklad mohou být uvedeny lékařské lamely, papyry či gemy.

V řecko-římském světě byla magie považována, pro svůj destruktivní potenciál a fungování mimo polis, za antisociální činnost.⁷

Řídící silou, stojící za magií, mohly být závist a frustrace zplozené z agonistické, soutěživé společnosti. Známe početné zákony a další texty, datovány jsou do 5. století před naším letopočtem, které úředně zakazují použití magie. Dokazují, že Řekové a Římané nahlíželi na tento fenomén, jako na potenciálně škodlivý. Označují jej jako podskupinu náboženského konání.

To ovšem neznamenalo, že nebyla i přesto užívána. Říká se, podle A. Corsa⁸, že Práxitelés, a nejen on, užíval magické postupy, aby vytvořil co nejreálnější a nejsvůdnější sochy smrtelníků i bohů.

F. Graf definuje dvě hlavní teorie magie v antice: Platónovu a Augustinovu.⁹ Nejdříve se budeme věnovat staršímu z filosofů.

Ve svých Zákonech Platón brojí proti magii. Označuje ji za *φαρμακεία*¹⁰, tedy otravu.

V XI. knize prezentuje svůj zákon proti *φαρμακεία*. Rozlišuje mezi dvěma formami útoku. První je jakási otravující či lépe řečeno jedovatá substance, která napadne tělo. Jedná se tedy o otravu fyzickou. Druhým způsobem ofenzivy je použití zaříkadel. To označuje za psychickou otravu. Podle něj totiž veškerá zaříkání sloužila k tomu, aby přesvědčila o nebezpečí či dokonce vyděsila. „Když (oběti) vidí voskové figurky ve svých dveřích, na křížovatkách nebo na hrobech rodičů, jsou přesvědčení, že někdo koná škodlivě vůči nim.“¹¹

Jako filosof by Platón preferoval zbavit lidi tohoto strachu vysvětlením, co magie doopravdy je. Avšak nemyslel si, že by takováto osvěta mohla kdy uspět.

Podle Platóna tedy magie funguje na principu strachu. Ale může tomu být opravdu tak? Ve chvíli, kdybychom se soustředili pouze na „černou magii“, pak bychom to

---

⁷ Petropoulos, 2008, str. 4.

⁸ Corso, A. - článek Ancient sculptors as magicians.

⁹ Graf, F. (2002). Theories of magic in antiquity. V Mirecki, & Meyer, Magic and ritual in the ancient world . Leiden, Boston, Kolín: Brill, str. 95.

¹⁰ Stejný výraz jsem uváděla u Hérodota v trochu pozměněném významu- konání obřadů pod vlivem drog.

¹¹ Platón, Zákony, Kniha XI.

teoreticky mohli odsouhlasit. Ale nesmíme zapomínat, že magie byla užívána i pro dobré účely. Příkladem mohou být amulety a čarovné gemy. Ne vždy musely být vytvářeny se strachem z jiné magie. Můžeme například uvést gemu N51 ze Southeské sbírky¹². Na jejím reversu se nachází nápis složený z magických slov a prosby: „Udržuj mne věčně mladou a plnou šarmu.“ Těmito slovy se zřejmě obrací na boha Héliu, který je vyobrazen na aversu. Jediným strachem, který zde můžeme najít, je strach ze stárnutí a následné smrti. Avšak tyto obavy rozhodně neplynou z magie.

Je ovšem jasné, že Platón vnímal pouze tu temnou stranu kouzel, což vyplývá již z jeho označení-otravy. Otázkou je, do jaké míry se on sám v tomto ohledu orientoval a zda považoval amulety a podobné za součást magie, jako to dnes činíme my. Vzhledem k vyobrazení především slunečního boha to mohl nazírat jako část jeho kultu.

Ovšem jeho pohled na věc, nám může osvětlit, jak byla magie pohlížena učenci. Obyčejný člověk ji mohl vnímat odlišně.

Dalším učencem, který se zabíral tématem magie ve společnosti, byl již zmiňovaný Augustinus.

Druhou knihu díla *De doctrina Christiana*, které otvírá dlouhou diskuzí o znacích a symbolech, věnuje Augustin pohanským pověrám: od modlářství, přes magii, ke všem druhům věšteckých praktik a věr. „Všechno uvedené,“ říká, „vyplývá ze zhoubného spojení lidí a démonů.“ Jedná se tedy o zcestné a nedůvěryhodné spojení či přátelství. Augustin, jako křesťan, spojuje tyto demony s prvním padlým andělem, Satanem.

Asociace tohoto druhu funguje na základě „jazyka, který je společný pro lidi i demony“ a jehož znamení byla temnými silami vybrána, aby zmátla lidi. Augustin ovšem klade důraz na to, že znaky jazyka, stejně tak jako znaky abecedy, jsou pouze konvenční. Kdysi se na nich shodli členové specifické jazykové komunity.

Opět se u Augustina vrací myšlenka, že veškerá magie má svůj základ v „mocných slovech“.

Je patrné, že, stejně jako Platón, magii odmítá. Stejně jako on ovšem vynechal prospěšnou část magie, která byla využívána i křesťany. Jako jeden příklad za všechny mohu zmínit zlatou lamelu proti Migréně¹³. Nesla text, oslovující Ježíše Krista, aby odpomohl nositeli od bolesti hlavy, ztělesněnou Migrénou. Tato magická formule se tedy

---

¹²Bonner, C. (1950). Studies in magical amulets, chiefly Graeco-Egyptian. Ann Arbor, str. 148.

¹³ Kotansky, R. (2002). An early Christian gold lamella for headache. V P. Mirecki, & M. Meyer, Magic and ritual in the ancient world. Leiden: Brill.

nevztahuje k démonům, kteří mají škodit, ale ke Kristovi, aby naopak pomohl. Jednalo se o ochrannou destičku.¹⁴

Otázkou samozřejmě je, zdali Augustin o takovýchto lamelách věděl. Výše zmiňovaná pochází z druhého století a svatý Augustin se narodil roku 354. Měl by tedy o výrobě takovýchto magických destiček alespoň slyšet. Samozřejmě to mohl považovat za součást náboženství, jelikož se přece obrací majitel na syna božího a mohl takovéto lamely považovat za svého druhu modlitby uzpůsobené ke každodennímu nošení. Pak by de facto o magii ani nešlo.

Dalším myslitelem, který přinesl teorii o fungování magie, byl Plotinus.

Zajímavým posunem v uvažování o kouzlení je fakt, že Plotinus nazývá kouzelnické zařikávání „aktem čarodějnictví“. Tedy by se nejednalo o slova samotná, ale i nějaké úkony s nimi spjaté.

Čarodějnictví jako takové funguje na principu sympatie mezi čarodějem (γόνος) a kosmem, o kterém filosof tvrdí, že je to jedna velká živá osobnost propojená neviditelnou mocí. Rovněž spekuluje o tom, zdali má kosmos paměť a to ve svém díle *Nevyřešené otázky psychologie*. Čaroděj je podle něj člověk, který se naučil porozumět a používat sympatizující mocnosti, které jsou součástí kosmu, a užít je proti lidským bytostem. V takovémto případě již není třeba ani zaklínadla ani kněžského. To ovšem znamená, že ani démon by neměl žádnou roli v aktu kouzla.

Nyní se přesuneme do římského prostředí. Řím byl vždy velice ovlivněn Řeky, o tom není pochyb. Pokud jde o magii, měli však Řekové silnou konkurenci v podobě Etrusků. Možná právě díky tomu se římská magie trochu odchýlila od běžného vnímání.

Nejprve uvedeme názor Plinia staršího. Ve své *Naturalis Historia* rozebírá léčení (remedia), která jsou založena na lidské nadřazenosti (na rozdíl od přírodní síly, kterou obsahují lékařské rostliny a byliny). Přichází s velmi závažnou otázkou, jestli formule a zařikání mají vůbec nějakou moc. Jeho odpověď je ambivalentní: vzdělanější lidé odmítají víru v takovéto praktiky, avšak v běžném životě magie proniká všim okolo nás, kdykoliv a bez našeho vědomí.¹⁵

Na tuto odpověď by se však dalo kontrovat, že právě jeden ze vzdělanců své doby byl tak trochu mágem. Cato starší ve svém díle *De agri cultura* uvádí „kouzlo“, které se má vykonat v případě dislokace (vymknutí či vykloubení) u člověka nebo zvířete.

---

¹⁴ Jordan, D. (2008). The "wretched subject" of ancient Greek magic. V Petropoulos, Greek magic ancient, medieval and modern. Routhledge., str. 7.

¹⁵ Plinius st., *Naturalis Historia*, Kniha XXVIII, 10.

„Vezmi zelený rákos, čtyři až pět stop dlouhý a v půli jej rozlom. A nech dva muže, aby jej po bocích drželi. A zpívali při tom zaklínadlo: *Moetas vaeta daries dardaries asiadarides una petes* (nebo *motas vaetadaries dardares astataries dissunapiter*), dokud se neseťkají. Pak máchni nožem nad nimi, a když se rákosy seťkají tak, že se jeden dotýká druhého, chop se rukou a sekni doprava a doleva. Jestliže kousky jsou obráceny k vymknutí nebo zlomenině, uzdraví se. Nicméně zpívej každý den v případě vymknutí takto, jestli chceš: *Huat, hauat, huat ista pista sista dannabo dannaustra* (nebo *Huat, haut, haut istasis tarsis ardannabo dannaustra*).“¹⁶

Na tomto rituálu je vidět, v čem se římská magie od řecké odlišuje. Má totiž dvě části- rituální slova, která známe i z Řecka, a rituální konání. To v teoriích o řecké magii chybí. Ačkoli v Apuleiovi zmiňováno je.

Zajímavé je, že v textu nalézáme hned dvě verze zaříkadel. Autor je uvádí slovy *in alio s. f.* To znamená, že zaklínadla byla zmiňována již v jiném rukopise, ze kterého bylo čerpáno.

Zaříkadla zde jsou čistě magická vyjádření. Pouhý zvuk bez vnitřního, odvěkého, „běžného“ významu. Říká se jim *voces magicae*. Pro nás je asi nejvhodnější srovnání s ABRAKADABRA, užívaným jako magická formulka.

---

¹⁶ Cato, De agricultura, 160.

3 Proklínací destičky v Řecku

3.1 Co je proklínací destička

Nejprve je nutné vymezit si pojem *kletba*. V dnešním pojetí tento výraz označuje zaříkadlo, většinou orálního charakteru, které je vyřčeno v záměru uškodit někomu druhému.

Ve starověkém Řecku je ovšem patrný jiný způsob myšlení. Jak dokládají proklínací destičky, což ovšem není úplně vhodné označení, jelikož řecký název zněl *καταδευμοι*. V čem se tedy liší? *καταδευμοι* mají anglické označení *binding spells*, což lépe vystihuje význam těchto kleteb. Tato „svazovací zaříkadla“ mohla být i orálního charakteru, ale to za předpokladu, že se jednalo o svého druhu rituál. Ovšem pro nás jsou směrodatná písemná vyjádření takovýchto magických praktik. Ta se nám totiž zachovala a můžeme je tedy zkoumat- jak z hlediska archeologického, tak epigrafického.

Samotná destička tedy je tabulka, nejčastěji olověná (viz 3.2), která je popsána, následně složena či srolována a může být propíchnuta hřebíkem.

Pokud jde o vymezení, kde se nejčastěji s takovýmito magickými prostředky setkáváme, je velmi široké. V mé práci se věnuji destičkám pouze z oblasti Athén, ale i celá Attika je destičkami poseta.¹⁷ Zdá se, podle četnosti různých destiček na různých místech antického světa, že se jednalo o velmi oblíbenou praktiku, kterou zjišťujeme v Řecku, na Sicílii, v Itálii a následně také v římských provinciích.¹⁸ Tedy po celém řecko-římském světě, od Egypta až po Británii.¹⁹

3.1.1 Rozdělení

καταδευμοι můžeme rozdělovat podle několika kritérií: materiálu, na který jsou psány; podle stylu; podle účelu za jakým byly vytvořeny a podle „zneškodnění“ oběti.

---

¹⁷ Přehled destiček nalezneme v Jordan, D. (1985-2000). *New Greek curse tablets*.

¹⁸ Velmi dobře je zdokumentována Velká Británie, např. Tomlinem (1993).

¹⁹ Ogden, D. (2002). *Magic, witchcraft, and ghosts in the Greek and Roman worlds*. Oxford, New York: Oxford university press, str. 210.

Nejprve se budeme věnovat stylu, jakým jsou svazovací formule psány (o materiálu bude podkapitola 3.2). Ty de facto kopírují vývoj v čase, i když to samozřejmě není stoprocentní.

Nejstarším a nejjednodušším druhem je seznam jmen. Nemusí být nutně ničím uveden, jedná se pouze o soupisku osob určených jako oběti kletby. Takovéto seznamy mohou být velmi krátké (viz DTA 1) nebo naopak velmi dlouhé. Takovýmto příkladem může být například SGD 48, která je oboustranně popsána a každá strana obsahuje tři sloupce jmen. Dohromady to činí na 97 jmen.²⁰

Následně, o něco mladší, je použití svazovacích formulí a jmen. Jedná se o podobný způsob jako předchozí, ale mírně se liší obsahem formule i gramaticky. Můžeme zde již objevit i jména bohů či démonů.

Poslední a nejobširnější fází je svazovací formule spojená s obětí genitivem a následuje výčet, který nám říká, co a proč má být prokleté. Pro badatele jsou právě tyto destičky nejdůležitější, jelikož z nich lze pochopit, proč se takovéto tabulky vůbec sepisovaly a je z nich čitelné myšlení tehdejších lidí.

3.1.2 Účel destiček

Rozeznáváme tři hlavní účely vzniku καταδесμοι:

- 1) soudní spor
- 2) sportovní klání
- 3) nenaplněná láska

Jak již bylo zmíněno, tyto destičky se svým pojetím zásadně liší od našich dnešních kleteb. Nejsou totiž určeny přímo k ublížení, ale spíše oslabení soupeře.

Nyní se pokusíme vžít do tří situací ilustrujících použití kletby.

Situace č. 1: *Nikias je předvolán k soudu. Jeho žalobcem je Mnesikles, o němž je známo, že je to skvělý řečník a že soudy vždy s přehledem vyhrává. Co tedy Nikias udělá. Přichystá si destičku z olova a vyryje do ní kletbu, která jeho soka sváže natolik, že u soudu nebude jeho řeč vůbec pádná a trefná, ale naopak velmi mdlá a jakoby měl svázaný jazyk. Nikias tedy z pře vyvázne s čistým štítem.*

Lidem v antice tato idea jistě přišla velmi lákavá. Ať již kletba fungovala či ne, faktem zůstává, že soudní kletby patří k nejčastějším.

---

²⁰ Tento zmiňovaný příklad je uveden svazovací formulí.

Situace č. 2: *Aktaios je atletem. Dnešní doping mu ještě není znám a snad by jej ani nevyužil. Jenže co dělat, když Likaios jej už dvakrát porazil a do zítřejšího závodu nastupuje taktéž. Zajde tedy za místním mágem, aby zařídil, že se Likaiovi v závodu dařit nebude. Ten vyrobí destičku, napíše tam soupeřovo jméno a nechť je svázán Hermem on a jeho údy. Dvakrát ji složí a vetne do ní hřebík. Aktaios zaplatí a jde klidně spát, zítřejší vítězství má jisté.*

Takto mohli činit nejen sami sportovci, ale i sázkaři a jim podobní. Jména těch, kteří destičku napsali či nechali napsat, bohužel neznáme. Sebe sama nikdy neuvádí.

Situace č. 3: *Mladý Eros se zamiloval. Bohužel jeho vyvolená je vdaná a dává mu jasně najevo, že po nevěře netouží a mladíka nechce. Proto Eros sepíše destičku, kde ženu spoutává. Když ji nemůže mít on, ať ani ona ani její manžel nejsou šťastní.*

Toto byly tři příklady, jak mohli Řekové při připravování těchto zaklínadel uvažovat. Situace byly mnou vymyšlené.

Ale takovýto druh kletby je nám znám i z jiného zdroje, než samotných destiček. Soudní kletbu totiž používají Erínye stíhající Oresta před soudem s Apollónem u Aischyla.²¹ Zaříkadlo zde použité se dá přirovnat k raným καταδεσμοί 5. století př.n.l. v Athénách.

Je zvláštní, že, v porovnání s pozdějšími kletbami z římské Británie, je velmi málo kleteb proti zlodějům. Zatímco např. destičky z Bath byly vytvářeny téměř zcela výhradně za tímto účelem, v Athénách jsem zaznamenala pouze jednu (IL 493).

3.1.3 Rozdělení podle druhu formule

Poslední rozdělení je formulováno Ch. Faraonem²². Ten rozděluje destičky na čtyři druhy: a) **Přímé**- je v nich použita první osoba singuláru. Ten, který zaklíná, se tedy sám „uvádí“- „, *Svazuji NN,...* “ Zde nejčastěji nacházíme i části těla oběti, které jsou jednotlivě zaklínány svázáním či zchladnutím (SGD 1)

b) **vzývací formule**- je zde vzýván bůh či démon, aby svázali oběť oni, jelikož jsou mocnější. Jedná se o horší kletbu. „, *Svaž NN,...* “

---

²¹ Faraone, C. A. (1985). Aeschylus' ἕμνοσδέσμοιοσ (Eum. 306) and Attic Judicial Curse Tablets. The Journal of Hellenic Studies (vol. 105), stránky 150-154.

²²Faraone, C., & Obbink, D. (1991). Magica Hiera. New York: Oxford university press. str. 5.

c) **přací formule**- vyjádřeno je přání, aby soupeř neuspěl: „ *Kéž NN neuspěje ...* “

d) **Similia similibus**- v antických prokletích se objevuje „krásná“ formulace kletby: „ *At' je chladný a neužitečný, jako je chladné a neužitečné toto olovo.* “ Tato formule vysvětlovala, proč také byl tento kov k tomuto účelu užíván.

Stejně tak ovšem mohlo fungovat i mrtvé lidské tělo. Není tím ovšem vyjádřeno, že má oběť zemřít, nýbrž že mrtvé tělo již není k žádnému užitku a nic nezmůže.

3.1.4 Proklínací panenky

Trochu mimo klasické dělení se vyskytují figurky s rakvičkou. Obojí bývá popsané jmény obětí. Jednalo by se de facto o typ jmenného seznamu, jelikož více než jména se zde neobjevuje. Svým tvarem a zčásti i účelem ovšem vybočují. Tyto figurky byly zásadně vkládány do hrobů (SGD 9).

Zatímco běžné destičky mívají tvar obdélný či čtvercový, ale najdou se i výjimky, tak schránka na panenku bývá často oválná a samotná panenka mívá kolem 6 cm.

Je obvyklé, že figurka má spoutané minimálně ruce za zády, ale naleznou se i případy se svázanýma nohama.²³

Jedním účelem, kterým se figurky zcela vymykají běžnému pojetí καταδεσμοι, je za pomoci kouzla přimět někoho, aby se do daného člověka zamiloval. Zatímco u destiček se ohledně lásky jedná spíše o pomstu zhrzené lásky, figurka má účel podobný spíše elixíru lásky.

Funguje zde bližší propojení magického předmětu a oběti zařikávání. To připomíná voodoo praktiky. Aby kouzlo správně fungovalo, bylo třeba do něj vložit něco ze zaklínané osoby. K figurkám, ale rovněž i k destičkám (IL 1737) mohly být přidávány vlasy vyhlédnuté oběti, zvláště pokud šlo o milostné kletby. V případě destiček nejspíše šlo o umocnění kouzla.

3.2 Materiál

Základním materiálem, podle dochovaných nálezů, bylo olovo. Ale nejedná se o jediný použitelný materiál, o kterém víme. Mohlo se dále jednat o vosk, keramiku, bronz a další.

3.2.1 Olovo

Olovo odpovídalo představám o vhodném médiu k přenosu kletby, jak dokazují formule *Similia similibus* (3.1.1)

---

²³ Gager, J. G. (1999). Curse tablets and binding spells from the ancient world. Oxford, New York: Oxford university press, str. 16- Attická figurka muže.

„Řekové získávali olovo z dolů na Kypru, Rhodu a Lauriu, které pracovaly snad od minojského období.“²⁴ Zvláště pro oblast Athén byly důležité doly v Lauriu, z nichž se olovo dostalo až do Magdalensbergu.²⁵ Podle Tylecota byl poměr tamního stříbra 0-0,6% v pozdním období, což znamenalo přibližně 600 g/t.²⁶

Olovo bylo průvodním produktem při extrakci stříbra z galenitu (PbS- leštěnec olověný).

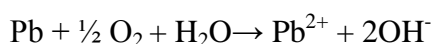
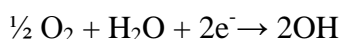
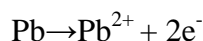
V Lauriu se odlévaly ingoty lososovitého tvaru o hmotnosti 15 kg.

„Olovo se tavilo v šachtových pecích o výšce šachty asi 2 m vystavěné z břidlice. Tavba trvala 23 hodin, produktem bylo 130 až 165 kg čistého olova“²⁷ Takovéto olovo bylo užíváno nejen na proklínací destičky, ale především na nášivky, závěsky či drobné figurky.

Důležitým důvodem využívání olova na tvorbu tabulek je jeho snadná tvárnost. Taví se již při 327,5°C. Roztavený kov rychle chladne a je dobře kujný a to i za studena. To umožňovalo vyrobit poměrně tenké destičky, do kterých se relativně snadno rylo. Díky tomu mohly vznikat tabulky hustě popsané, které díky své odolnosti vůči vlhku ještě dnes můžeme číst.

O průběhu koroze rozhodovala tvrdost vody. Zatímco v měkké vodě olovo koroduje více a rychleji, ve tvrdé se pak tvoří nerozpustné korozní produkty, avšak olovo koroduje pomaleji.

Chemická reakce je vyjádřena takto:

„Olověné artefakty uložené v půdě vytvářejí zpravidla silnější vrstvu oxidu olovnatého pokrytou tenčí, volnější vrstvou uhličitanu olovnatého.“

Konzervování a restaurování olova

Najdeme-li při vykopávkách olověný artefakt, je nutné s ním zacházet co nejšetrněji. Ideální je zavolat na situaci odborníka. Na olovo špatně působí i dřevo či

---

²⁴ Kolektiv autorů. (2011). Konzervování a restaurování kovů. Brno: Technické muzeum v Brně, str. 344.

²⁵ Srbová, L. (2012). Technologie a produkce římsko-provinciálních spon z oblasti Norika a Panonie, str. 22.

²⁶ Tylecote, R. F. (1992). A History of Metallurgy. Londýn: Institute of Materials.

²⁷ Konzervování a restaurování kovů, 2011, str. 345.

lepidlo. Abychom tedy artefakt nezničili, je nutné být velice opatrní. Především, nalezneme-li srolovanou destičku, NIKDY ji nerozbalujeme bez předchozího ošetření odborníkem z laboratoře kovů, jinak by se rozlámala na kousíčky.

Výroba olověné destičky

Z kusu olova tepeme destičku pomocí kladiva tak, aby vznikl tenký, lecke složitelný plát o nepříliš velkých rozměrech (až na výjimky). Nápis se vyrýval pomocí bronzového stylu.

Více v příloze Vytváření (mé) proklínací destičky.

3.2.2 Vosk

Stejně jako olovo, i vosk byl běžně dostupným materiálem a připravit z něj tabulku bylo obvyklé. Jeho atributy- neužitečnost a chladnost- rovněž platí. Má ovšem jednu velkou nevýhodu: příliš nevydrží. Roztává již při malém plamínku a snadno se loupe.

To, že byl rovněž používán, ačkoli se nám nezachovala jediná destička, dokazuje formule *Similia similibus*, kde se namísto olova zmiňuje ve stejné funkci vosk (DTA 55a). Ačkoli se nám nezachovaly tabulky, našly se „voodoo“ panenky z vosku, které zmiňuje i Platón ve svých Zákonech. Ty většinou obsahovaly kletbu napsanou na papyru uvnitř.

3.2.3 Keramika a hlína

Dalším dostupným materiálem, který ovšem obvykle kletbu nenese, je keramika. Jsou však i takové nálezy, jež tvoří výjimku. Na předním východě se například vyskytují mísy, které po obvodu mají magický nápis. Ten má ale jinou podstatu než klasické $\kappa\alpha\tau\alpha\delta\epsilon\sigma\mu\omicron\iota$, a proto se jim zde nebudeme věnovat.

Zmíním však pohár z Methoni (Pieria), datovaný do 730-690 př. n. l. I v tomto případě se nejedná o kletbu, kterou známe z destiček. Jedná se o prokletí, které mělo zajistit, aby pohár nebyl svému majiteli uzmut. Pokud by se tak stalo, pachatel by přišel o oči. V Cumae byl nalezen podobný pohár.²⁸ Uveden je zde proto, že destička IL 493 nese

---

²⁸ <http://www.archaiologia.gr/en/blog/2012/11/14/a-curse-on-an-euboean-skyphos-ca-700-bc/> [23-08-2013].

také text proti neznámému zloději, který jej okradl²⁹. Rozdíl je tedy jasný. Zatímco nápis na pohárech funguje spíše jako amulet a chrání pohár před krádeží, destička byla vytvořena, aby proklela, jelikož zločin už se stal.

Co se týče figurek, v Louvru se nalézá hliněný exemplář pocházející z Egypta. Je probodán třinácti bronzovými jehlami a datován do 4. století n. l. (viz obr. 8).

3.2.4 Bronz a další materiály

Mezi výjimečné nálezy patří bronzové tabulky. Vyskytují se velice vzácně. Navíc se vymykají i textově. Nález DT 212 ze 3. století př. n. l. z Bruttia na jihu Itálie je toho příkladem. Text se vztahuje k chrámovým sloužícím a samotná destička byla pravděpodobně umístěna v chrámu, což by vysvětlovalo i její materiál.

Dalšími materiály mohla být ostraka, vápenec, gemy či papyrus.

Základem pro výběr materiálu je jeho neužitečnost, můžeme tedy předpokládat i další materiály, které se ovšem nezachovaly (starý hadr, kus kůry apod.).

3.3 *Nápis*

V této části své práce se budu věnovat epigrafické stránce proklínacích destiček.

3.3.1 Kouzelné formule

Obvykle na začátku se objevuje kouzelná formule. Není ovšem nutně součástí kletby a v psané podobě se objevuje až později.

Příkladem jejího užití může být destička IL 72, kde první řádek, ač nezachován dokonale, obsahuje podivný shluk písmen, na první pohled bez konkrétního významu. Této formuli se přezdívá Borfor, podle nejčastějších písmen.³⁰ Gager ji vysvětluje, jako tajná invokační jména pro Hekaté a Seléné či měla připomínat štěkot psa doprovázejícího bohyně.³¹

---

²⁹ Elderkin, G. (1937). Two curse inscriptions. *Hesperia* (vol. 6), str. 392.

³⁰ Elderkin, G. W. (1936). An Athenian maledictory inscription on lead. *Hesperia* (vol. 5), str. 46.

³¹ Gager, 1999, str. 266.

Další destičkou s touto formulí je IL 950. Zde je touto formulí pokryt téměř celý řádek, avšak na konci se objeví o mocném βετρυτ.

Tohoto démona (?) nalezneme na většině nálezů z Agory ze studny V (viz obr. 1), avšak jeho jméno může být obměněno: βετρυτ nebo βεπτυ.

Zajímavé je i to, že se tato formule vyskytuje u tabulek, kdy je oběť předávána démonům, jako je Betpyt nebo Tyfón,

3.3.2 Svazuji

Velmi významným slovem celého zařikávání je καταδω – tedy svazuji. Dokládá nahlížení tehdejších lidí na kletbu jako takovou. Objevuje se na začátku destičky, ale většinou je několikrát zopakováno pro umocnění kouzla.

Pakliže je destička kletbou pro více než jednoho člověka, καταδω je uvedeno u každého z nich (nejedná-li se o seznam jmen).

Podobným výrazem je ψύξης- tedy zchlad/zmraz, také ve verzi καταψύξης. Zde je patrný výše zmíněný posun, kdy již nekonám já přímou kletbou, ale „nutím“ démona, aby mou oběť zmrazil on.

3.3.3 Psaní

Není důležité pouze to, co je napsáno, ale také jak je to napsáno.

U proklínacích destiček se často vyskytuje psaní retrográdně. Příkladem je destička IL 1695 z Agory (viz obr. 2). Je zde seznam jmen vypsáných pozpátku. Důvod, proč jsou některé destičky psány pozpátku, neznáme.

Podle mého názoru se mohlo jednat o zrcadlové čtení. Jak se dozvíme v další podkapitole, velké množství tabulek se nacházelo v místech, kde ve starověku byla voda (studna, potok). Zrcadlením ve vodě by tedy text byl perfektně čitelný. Pro osobu na souši by byl oříškem na delší dobu. Pokud by tedy ten, kdo měl svázat oběť- bůh, démon, magie- byl ve vodě, přečetl by retrográdně psaný text a mohl by „úkol“ vyplnit.

Psáno bylo zpravidla bronzovým stylem.

3.3.4 Mág nebo obyčejný člověk?

Gager tvrdí, že již samotné destičky napovídají, že nebylo nikterak náročné stát se profesionálem.

Ale rozhodně není na místě tvrdit, že by se *magoi* do tohoto procesu nepřizvávali. U destičky DTA 55 je patrné, že byla psána profesionálem- díky úhlednému a elegantnímu písmu.

Dalším dokladem působení mágů v této oblasti je nález z Tell Sandahannah v Palestině (viz obr. 9).³² Zde byla nalezena skupina „předpřipravených“ figurek z olova se svázanými rukama, částečně bez pohlavních znaků.

3.4 Nejčastější výskyty nálezů

V této podkapitole uvedu nejčastější výskyty nálezů se zaměřením na Athény.

3.4.1 Studny a vodní nádrže

Můžeme si to zkusit představit jako dnešní házení mincí do studny, aby se nám splnilo přání. Velké množství olověných destiček skončilo rovněž ve studně.

Především se zaměřím na nálezy z athénské Agory. ASCSA bylo prozkoumáno a zdokumentováno osm studen a jedna cisterna obsahující svazovací destičky (viz mapa 1) od 4. století před n. l. do 5. století n. l.

Obecně ovšem můžeme konstatovat, že nejen studna či cisterna byly užívány, co se týče vodních zdrojů.

Studny jsou však nejčastější, na Agoře a blízkém okolí se ve studnách objevilo na dvě stě destiček (tab. 2). Ne vždy se však musí nutně jednat o kletbu, i když nalezneme popsanou destičku z olova. Na Agoře se nám dochovalo poměrně velké množství destiček popsaných jmény kavalerie. Zde ovšem vždy tvrdit, že se jedná o kletby, nemůžeme. Nalézáme zde například i hodnotu koní.³³

---

³² Gager, 1999, str. 205.

³³ Kroll, J. H. (1977). An Archive of the Athenian Cavalry. *Hesperia* (vol. 46), str. 83-140.

Dalším místem, kde byly defixiones objeveny, jsou lázně. Tam můžeme zařadit dvanáct nálezů.

Následují pak fontány, zde bylo učiněno šest nálezů, v prameni jeden, stejně tak v již zmiňované cisterně.

Jako jedno z nejčastějších uložišť musela mít voda nějaký konkrétní a specifický účel. Je zde několik možností. Jordan zmiňuje podobný význam jako *Similia similibus*, jelikož voda je také chladná.³⁴ Dále je možné, že démoni, k nimž byla kletba vztažena, žili v dané cisterně, například κύριαι νύμφαι.

Podle analýzy artefaktů lze usuzovat, že v 1. a 3. století n. l. byla voda považována za vhodné místo k umístění destičky. Podobně tomu bylo i mimo Agoru. Vezmeme-li v potaz celé římské impérium, můžeme mluvit o nálezech z Bath (obr. 5), Arretia (2. století n. l.) a Korintu z 5./ 6. století n. l.

3.4.2 Hrobky a pohřebiště

Je zcela logické, že, jedná-li se o kletbu, je vhodné umístit ji, mimo jiné, do hrobu. Mrtvé tělo je chladné a neužitečné (*Similia similibus*).

Co se týče Athén, nalézáme dvě hlavní lokality s tabulkami v hrobech a hrobkách: Kerameikos (viz mapa 2) a Peiraeus.

Příkladem může být i skupina 3 figurek z počátku 4. století př. n. l. Všechny měly svou miniaturní rakev. Každá z nich byla popsána zaklínadlem, stejně jako dvě figurky (viz obr. 3). Můžeme mluvit o tom, že právě voodoo panenky nacházíme převážně v hrobech.

Pokud mluvíme o Kerameiku, můžeme díky parcelaci tvrdit, že panenka či destička se nenacházela v hrobě proklínané osoby ani její rodiny.³⁵ Využíván byl i „dětský“ hřbitov. Zřejmě se tedy použil čerstvý hrob k ukrytí kletby, což může připomínat scénu z Apuleia, kdy je najat člověk jako strážce mrtvého před čarodějnicemi. Avšak v knize se tak děje z jiného důvodu.

Zajímavým nálezem je SGD 1, mimořádně dlouhá destička (sedmdesát tři řádků na jedné straně) o délce 37,5 cm. Ta byla nalezena v pravé ruce kostry v hrobě, který rovněž

---

³⁴ Jordan, D. R. (1985). Defixiones from a well near the Southwest corner of the Athenian Agora. *Hesperia* (vol. 54), str. 207.

³⁵ Na destičce bývá často uváděno i jméno otce či matky.

obsahoval lékythos z poloviny 5. století př. n. l. V kletbě je uvedeno na dvacet smíšených jmen.³⁶

Dalším nálezem, který nyní zmíním je DTA 38, z Peiraeu z konce 5, až začátku 4, století př. n. l. Jedná se o seznam jmen, což je poměrně časté u nálezů z hrobů.

3.4.3 Chrámy, svatyně a další lokace

Existují i nálezy z chrámů a svatyní. V Athénách ve svatyni Démétér bylo nalezeno přes šedesát artefaktů.

Pokud jde o latinské destičky, zde je častější zastoupení v chrámech Merkura (Uley 49).³⁷

Kletby nalézáme i na dalších místech, příkladem může být dům na areopagu, kde byla v nádobě uschována kletba IL 1504³⁸. Stejně tak se nám dochovaly minimálně dvě panenky v ptolemaiiovském Egyptě. V římské době to mohl býti i amfiteátr či pevnost (Británie).

---

³⁶ Peek, W. (1941). Fluchtafen. V W. Peek, Kerameikos III. Inschriften Ostraka Fluchtafeln. DAI. Berlín, str. 91-93.

³⁷ Hassall, Tomlin, 1995, 371-379, no. 3, nález na: <http://curses.csad.ox.ac.uk/4Dlink2/4DACTION/WebRequestCurseTabletSearch?searchType=browse&searchField=CurseNumber> [09-07-2013].

³⁸ Jordan, 1985-2000, str. 10.

4 Athénské nálezy

V této kapitole se budeme věnovat příkladům jednotlivých destiček (tab. 1). Budu předkládat destičky seřazeny místně se zaměřením na Athény a časově od nejstarších po nejmladší.

4.1 Agora

Vykopávky na Agoře prováděla Americká škola. Bylo nalezeno na několik set destiček, z nichž většina byla srolována. V příloze naleznete plánek Agory s vyznačenými studnami, ve kterých byly destičky nalezeny (mapa 1).

4.1.1 4.století př. n. l.

Ze 4. století př. v mém katalogu naleznete dva exempláře naprosto rozdílného charakteru. Zatímco IL 1695 je seznamem jmen, IL 997 nese plnou kletbu.

IL 1695

Tato destička byla nalezena ve studni (I) na křižovatce před Attalovou stoou.³⁹ Objev byl učiněn na začátku července 1971.

Nápis se skládá z vlastních jmen a je psán retrográdně. Jména osob jsou vepsána včetně patronym. Zajímavé je, že obsahoval ženská votiva, ačkoli žádná žena na destičce není vzpomínána.

Jedná se o destičku soudní. Tak můžeme usuzovat dle posledních tří řádků, kde se vyskytuje fráze „καὶ πᾶν τὰς τοὺς συνηγόρους τοὺς ...“⁴⁰ Hlavním řečníkem byl Menekratés.

Tato tabulka byla nalezena cca pod třemi vrstvami, na všech čtyřech stranách je prasklá.

---

³⁹ Jordan, 1985-2000, str. 10.

⁴⁰ „... a všechny další spoluřečníky.“

IL 997 je velmi zajímavá destička (viz obr. 1). Oproti většině zbylých nebyla nalezena ve studni, ale v domě v industriální zóně Agory s označením N, jeho severovýchodní části, vrstvě IV a domě D, pokoji číslo pět, který je datován do 3. století př. Vykopávky probíhaly v březnu roku 1948.

Destička byla srolována, avšak bez hřebíku, v kovo zpracující dílně.

Kletba se týká kovářů, pravděpodobně z daného domu. Není zde vzýván žádný konkrétní bůh, ale obecně podsvětní (bohové) za pomoci svazovací formule s $\kappa\alpha\tau\alpha\delta\omega$. Jsou zde proklínáni čtyři lidé.

Vzhledem k tomu, že není obvyklé umisťovat $\kappa\alpha\tau\alpha\delta\epsilon\sigma\mu\omicron\iota$ přímo v domě, ale spíše do hrobu či svatyní (mluvíme-li o uzavřených prostorách), je podle Jordana⁴¹ pravděpodobné, že byla přemístěna ze svatyně spolu s materiálem na stavbu domu, nebo v oblasti domu D původně mohla být svatyně nebo hrob.

Já se osobně přikláním spíše k názoru Younga,⁴² který tvrdí, že zmiňovaní kováři v daném domě pracovali a destička byla posunuta při vkládání do základů.

Všechna jména jsou pro Attiku běžná, ženské jméno, které se objevuje na sedmém řádku, je boiótské (jak je zmiňováno i přímo na destičce). Datovat do 4. století př. n. l. můžeme i díky typickému tvaru výrazu $\kappa\alpha\iota\ \tau\grave{\alpha}\ \epsilon\pi\eta\ \kappa\alpha\iota\ \tau\grave{\alpha}\ \epsilon\rho\gamma\alpha$.

4.1.2 3. století př. n. l.

Z agorských nálezů 3. století př. n. l. bude uveden jeden, spadající ještě na přelom se stoletím předcházejícím. Jeho označení je IL 1504.

IL 1504

Tabulka IL 1504 je zajímavá tím, že byla nalezena uvnitř miniaturní chytry s označením P 27880 v domě v sekci Ψ 4. září 1967. To je, jak je již zmíněno výše u IL 997, neobvyklé, avšak umístění do nádoby můžeme sledovat například u proklínacích

---

⁴¹ Jordan, D. R., & Curbera, J. (1998). A Curse Tablet from the "Industrial District" near the Athenian Agora. *Hesperia* (vol. 67), str. 216.

⁴² Young, R. S. (1951). An Industrial District of Ancient Athens. *Hesperia* (vol. 20), str. 223.

panenek v Egyptě⁴³. Vzhledem k tomu, že se jednalo o chytridion⁴⁴ a vzhledem k materiálu, ze kterého byl vyroben, jednalo se o běžnou domácí produkci nepříliš vhodnou k vaření, je jasné, že se jednalo o votivum. Odhaduje se, jak zmiňuje Jordan⁴⁵, že nádoba sloužila ke kremaci na hranici.

Samotná destička je rozlámaná na několik kousků, z nichž tři do sebe zapadají, a jeden nezapadá k ostatním. Tento pak je popsán pouze zčásti. Co se týče textu, není zajímavý ani tak obsahem, jedná se o seznam jmen, ale především je oboustranný, což není tak běžné. Psán je do dvou sloupců na každé straně. Jména na obou stranách jsou, až na drobné hláskové změny, totožná. Proč je tedy destička popsána z obou stran, není jasné, jelikož se nejedná o nedostatek místa jako u jiných oboustranných destiček.

Celkový počet jmen činí devět, osm mužských a jedno ženské. Nevíme, za jakým účelem byla vytvořena.

4.1.3 1. století n. l.

Podle kontextu spadá studna II do 1. století n. l. Zde bude jmenována opět jedna destička, a to IL 493.

IL 493

Tato destička byla nalezena 26. února 1936. Je poměrně rozsáhlá. Měří 0,23x0,177m. Zachováno je třicet tři řádků. Mezi velice zajímavé ji řadí rovněž vyobrazení „ptáka“, cirkulární a čtvercové symboly (obr. 4).

Ono zvláštní stvoření s roztáhnutými křídly, které se rozkládá mezi řádky 16 a 29, je nejspíš spjato s Hekaté, jejíž jméno s různými přízvisky, obklopuje hlavu onoho tvora.⁴⁶ Nazýváme jej $\nu\kappa\tau\epsilon\rho\acute{\iota}\varsigma$. To znamená pták noci, tedy i příbytku Hekaté.

Tato destička je psána proti neznámým zlodějům, kteří pisatele okradli. Ukradené věci jsou jmenovány.

Krom Hekaté jsou zmiňováni podsvětní bohové, jako je Plútón či Persefoné a další.

---

⁴³ Ty obvykle bývají spolu s nádobou umístěny do hrobu.

⁴⁴ Označení pro miniaturní chytru.

⁴⁵ Jordan, D. R., & Rotroff, S. (1999). A curse in a Chytridion. *Hesperia* (vol. 68), str. 149.

⁴⁶ Elderkin, 1937, str. 394.

4.1.4 3.století

Velké množství destiček máme z 3. století n.l. a především z jeho poloviny. Do této doby spadá studna s označením V. Až na výjimky jsou svým stylem velice podobné. Obvykle začínají *Borfor* formulí, zmiňování jsou démoni jako je Tyfón. Rovněž patří k rozsáhlejším (kolem 20 řádků) s kompletní kletbou, seznam jmen se prakticky již nevyskytuje.

Vybráni byli celkem čtyři zástupci, u kterých máme poměrně nejzachovalejší text.

IL 72

Destička s označením IL 72 byla nalezena 23. května 1933 ve studni. Konkrétně se jedná o studnu IV, která se nachází na terasové zídce prostřední stoy. Byla špatně srolována, což vedlo k tomu, že jeden konec je poničen.

Tabulka je uvozena *Borfor* formulí na prvním řádku. Proklínán je Eros, syn Isigenie. Jedná se o kletbu zapříčiněnou nešťastnou láskou.

Pisatelka se obrací na mocného Tyfóna, Setha, Sabaotha⁴⁷, Iao⁴⁸ a další „démony“.

Zachovalo se celkem osmnáct řádků, z nich však ani ne polovina vcelku.⁴⁹

IL 950

Další destičkou je IL 950, nalezená v studni V 28. července 1947. Bohužel chybí většina pravé strany. Jedná se o kletbu proti atletu Eutychievi, který byl zápasníkem.

Tato tabulka je zajímavá svými detaily. Betpytovi je odevzdáván Eutychie, syn Eutychie, aby jej zmrazil v *aiónu*, aby v pátečním zápase buď nenastoupil vůbec, nebo prohrál- spadl a ponižil se.

Velmi důležitou je věta na konci (16.-18. řádek): „ Jako tato jména ochladnou, tak nechť Eutychie, syn Eutychie, povzbuzovaný Aithalem, ochladne.“ Zmiňovaná jména jsou jména jednotlivých božských a démonských mocností, která napsána na destičce,

---

⁴⁷ Sabaoth je jeden z mnoha výrazů popisujících boha hebrejské Bible.

⁴⁸ Iao vzniklo původně ze známého tetragrammatonu, svatého a nevyslovitelného hebrejského boha, JHVH. Začalo se běžně užívat na amuletech a proklínacích destičkách. Je rovněž spojeno s gnostickými texty.

⁴⁹ Elderkin, G. W. (1936). An Athenian maledictory inscription on lead. *Hesperia* (vol. 5), str. 43-49.

skončila ve vodě (chladné). Zvláštní je i zmínka povzbuzovatele, který snad uzavřel sázku s pisatelem.

IL 372

Třetí destičkou, která bude zmíněna, je IL 372, která byla nalezena 8. května 1936. Objevena byla ve studni III, a to na hladině. Zajímavé je, že nebyla srolována a také to, že se nám zachovala téměř vcelku, stejně jako nápis v horní části. Je rozdělena na dva sloupce.

Elderkinem je datována velmi obecně mezi 2. a 4. století.⁵⁰ Později byla specifikovaná datace určena na století třetí.

Stejně jako obě předchozí je uvedena Borfor formulí, zmiňován je především Tyfón. Proklínána je zde žena jménem Philostrata, dcera Gorgippie. Na 10. řádku se hovoří o znesvěcení kněžského úřadu, jako o důvodu prokletí. V průběhu textu je opakován poměrně konkrétní výčet orgánů a částí těl (včetně nehtů), které mají být zmrazeny a paralyzovány.

Na destičce velké 0,225x0,15 m se rozkládá ve dvou sloupcích celkem padesát jedna řádků. I přes tento rozsah je popsána pouze z jedné strany.

IL 1737

Poslední destičkou z 3. století a zároveň poslední z mého přehledu z Agory je IL 1737 (obr. 6). Ta byla nalezena ve studně č. VII, která se nachází ve dvoře. Objev byl učiněn 11. června 1975. *καταδεσμοι* byla srolována, složena šestkrát. Pár kousků chybí. Proklínána je žena a její vlasy byly zabaleny v destičce.

Tato destička nezačíná Borfor, ale oslovením „mocný Tyfóne“. Jméno proklínané je Tyché, šestkrát psaná s Y a jednou s iotou, dcery Sofie. Po prokletí částí těla a odsouzení k nevlídnému tmavému aiónu následuje výčet jmen bohů a démonů téměř na sedm řádků. Přímo v kletbě se zmiňují vložené vlasy. Důvod kletby není z textu jasný. Zřejmě však šlo o záležitost zhrzené lásky.

---

⁵⁰ Elderkin, 1937, str. 383.

4.2 Kerameikos

Další oblastí, kde nacházíme hojnost proklínacích destiček, je hřbitov v Kerameiku (mapa 2). Je to logické, jelikož καταδεσμοί byly často ukládány k mrtvým tělům do hrobů. A to hlavně ve starších obdobích. Nálezy můžeme datovat mezi 5. a 3. století před letopočtem. Krom běžných tabulek zde nacházíme velké množství panenek v jejich vlastních rakvičkách.

Vykopávky byly prováděny německou školou.

4.2.1 5. století př. n. l.

Mezi nejstarší nálezy z Kerameiku řadíme dvě destičky. V obou případech se jedná o tabulky. Označení vychází z Jordana a bývá obecně přejímáno.⁵¹

SGD 1

Tato tabulka patří k nejrozsáhlejším vůbec. Je zde zachyceno na dvou stranách přes osmdesát řádků. Měří 0,375x 0,07m. Je tedy dlouhá a úzká.⁵²

Byla nalezena v pravé ruce kostry v hrobě společně s lékythem. Datována je mezi 450 a 425 př. n. l.

Co se týče formy kletby, je použita formule καταδῶ. Jedná se tedy o kletbu přímou za použití ich-formy. Je zde vyjmenována řada jmen, každé z nich je uvedeno „svazuji“. Proč jsou osoby proklínány, není z textu zjevné. Krom jednotlivých osob jsou svazovány především jejich duše. Zmíněni jsou podsvětní bohové, konkrétně Persefoné a Hermés.

---

⁵¹ Jordan, D. R. (1985). A Survey in Greek Defixiones Not Included in the Special Corpora. *Greek, Roman and Byzantine Studies* 26:2, str. 151-197.

⁵² Peek, 1941, str. 91.

SGD 3

Destička byla objevena v narušené výplni hrobu ze 4. století př. n. l. v oblasti hrobových míst Potamianů a Hegesó. Datována je do rozmezí 450 až 400 př. n. l. Měří 0,05x 0,09 m. Tabulka je psána zprava doleva.⁵³

Tabulka nebyla srolována, avšak pravý horní roh je přehnut a část levé dolní strany chybí.

Proklínanou osobou je především Lusitanus, následně i jeho manželka, který pracuje v dílně se stříbrem. Konkrétně u dmychadla, dle nápisu. Zaklínací formule není vyjádřena. Není zde zmíněn ani bůh ani démon, pouze na konci krátkého textu, čítajícího pouhých osm řádků, je napsáno slovní spojení „kletba Svaté Země“.

4.2.2 4.století př. n. l.

Ze 4. století budou uvedeny čtyři příklady. Z toho dva budou proklínací panenky. Označení bude Jordanovo⁵⁴ anebo muzejní.

I 513

Nalezena byla na nárožní terase v hrobě Messenských, datovaného 317 až 307 př. n. l.⁵⁵

Zajímavé je, že v kletbě je použit plurál pro svazovací sloveso, tedy $\kappa\alpha\tau\omega\delta\omega\mu\epsilon\nu$. Jedná se o destičku ze zhrzené lásky, jméno proklínané je Glykéra. Není specifikována, jako je běžné, jménem matky, ale manžela Dióna. Kletba má zapříčinit neúspěch v manželství. Žena tedy nejspíš dala přednost manželství s Diónem namísto pisatele. Na závěr jsou zmiňována další mužská jména.

Do 4. století ji můžeme datovat i použitím $\omega\upsilon$ ještě v plné podobě. Písmo jako takové není příliš kvalitní a struktura destičky je zvláštní právě jmény na konci, která jsou ve sloupcích.

---

⁵³ Peek, 1941, str. 89.

⁵⁴ Jordan, 1985, str. 151-197.

⁵⁵ Jordan, D. (1985-2000). New Greek curse tablets, str. 7.

Nálezy JB 3, 4 a 5

Tyto tři nálezy byly učiněny najednou, roku 1963, a na jednom místě. Konkrétně na „dětském hřbitově“ poblíž Via Sacra nad hroby Euphera a Lissa. Všechny spadají do 4. století a jsou to panenky s obdélnými rakvičkami. Ve všech případech se jedná o muže s naddimenzovanými genitáliemi, ruce jsou svázaný za zády, krom JB 5, která je bez rukou. Součástí nálezu byla ještě samotná rakvička.

U všech se jedná víceméně o seznam jmen, která jsou zopakována, jak na panence, tak na rakvičce. U JB 4 je jasné, že se jednalo o kletbu k soudní při, vzhledem k poslednímu řádku „ a další oponenti v procesu“.⁵⁶

Velikosti rakviček se pohybují od 2, 8x 3,2 x 8,6 cm do 4,3 x 5,9 x 3,3x 6,2 cm. Rakve jsou popisovány zevnitř. Panenka JB 5 je nepopsána, jména jsou pouze na rakvi.

SGD 9

I dalším nálezem je panenka (viz obr. 2). Tato byla nalezena v hrobě 40, poblíž hrobového místa Antidosis, dcery Iatrokla.

Rakvička je oválná. Avšak panenka byla nalezena mimo rakvičku. Ruce má za zády a na pravé noze nese nápis Μνησίμαχος. Toto jméno se pak opakuje i na třetím řádku rakvičky, která dohromady obsahuje devět jmen. Jedná se opět o soudní destičku, jak dokazují poslední dva řádky: „ a kohokoli jiného s těmito muži, spoluadvokátem nebo svědkem.

Panenka má 6 cm. Datace spadá do začátku 4. století podle kontextu.

SGD 44

Tato tabulka byla koupěna v Athénách, je tedy bez kontextu. Nyní se nachází v osobní sbírce. Avšak podle textu lze bezpečně datovat do poloviny 4. století.⁵⁷

Do Kerameiku ji zasazujeme díky textu. Proklínanou osobou je Litas a jeho, pravděpodobně, kolegové z hrnčířské dílny. Bohem, který má pomoci kletbu naplnit je

---

⁵⁶ Překlad podle Constabile (2000) byl uveřejněn v Eidinow, E. (2007). Oracles, curses and risk among the ancient Greeks. Oxford: Oxford university press, str. 441.

⁵⁷ Peek, 1941, str. 97-99.

Hermés κέρτοχον, tedy Hermés, který svazuje. Dalšími zmíněnými bohy jsou podsvětní Persefoné a Hádés.

Krásně patrné je probodnutí hřebíkem, které zanechalo tři otvory, jinak je destička téměř nenarušena (viz obr. 3). Popsána je pouze jednostranně.

4.2.3 I 460/SGD 14

Tato destička spadá do období 319 až 297 př. n. l., ale Jordan například již uvádí 313/312.⁵⁸ Proto ji raději zařazují zvlášť. Byla nalezena na dně Dipylské studny B₁, což dataci potvrzuje.

Jedná se o seznam jmen. Destička zmiňuje Kassandra. Právě toto jméno dává konkrétnější dataci, jelikož se jedná o Kassandra⁵⁹, regenta a následně makedonského krále. Další jména jsou také známá. Jedná se o Kassandrova bratra Pleistarcha, generála Eupolema či Demétria z Faléry.

Destička má rozměry 0,076 x 0,122 m a je poměrně pěkně zachovalá. Nebyla probodnuta hřebíkem.

---

⁵⁸ Jordan, 1985, str. 157.

⁵⁹ Kassandros (350 př. n. l. – 297 př. n. l.).

4.3 Patissia

Většina nálezů z Patissie jednoznačně spadá do 3. století př. n. l. Publikoval je především Wunsch, proto označení je přebíráno od něj. Konkrétní místa nálezu bohužel nebyla uvedena.

DTA 11

Tato destička byla stočena a je patrný otvor po hřebíku.

Jedná se o seznam jmen i s místem původu, např. Nouménios z Halai. Popsána je pouze z jedné strany, obsahuje šest řádků. Část je nečitelná. Účel kletby není jasný.

DTA 25

Jedná se o soudní tabulku, popsanou retrográdně u řádků 1 až 8 z celkem jedenácti. Spadá na přelom 4. a 3. století př. n. l. Čitelná jsou tři jména svědků a sousedů- Alkamenés, Aristoklés, Aristokleidés. Bohužel se zachovalo velice málo z prostřední části textu.

DTA 26

Tato destička opět funguje jako seznam jmen. Jména jsou psána pozpátku, destička byla složena a probodnuta. Celkem má 6 řádků jmen, poslední se ovšem nezachoval, krom koncovky. Wunsch ji datuje do 5. století př. n. l.⁶⁰, Eidinow do 3. století př. n. l.⁶¹

DTA 45

Místo nálezu není známo. Destička byla původně složena a propíchnuta hřebíkem. Měřila 6x 4 cm. Spadá do 3. století. Popsána je z obou stran.

V nápisu není zmiňováno žádné božstvo, pouze klasická formule „svazují“. Proklínán je muž, Euandros, který byl hercem. Vyskytuje se zde formulace „Svazují

---

⁶⁰ Gager, 1999, str. 145.

⁶¹ Eidinow, 2007, str. 353.

Euandra olověnými pouty...“ Zmiňován je i syn herce Asteas. Mohlo jít o rivalitu mezi herci.

DTA 68

Tato destička měří 26x 9 cm. Text nalezneme na obou stranách. Psána je pozpátku a některá písmena jsou čelem doleva.

Použita je opět ich-forma. Následuje výčet proklínaných částí těla. Součástí prokletí je i obchod, proklínanými jsou tedy obchodníci. Pisatel se tedy snaží ovládnout trh, zmiňovaní obchodníci jsou např. obuvníci, mlynáři a dokonce i prostitutky. Na straně A je vyjmenováno několik obchodnic s obuví. Gager⁶² spekuluje, zda by nemohlo jít o prostitutky nebo opravdu majitelky obchodů. Přezdívky jednotlivých obchodníků naznačují mimo-athénský původ (např. Lukios z Lycie,...)

DTA 93

Stejně jako u ostatních přesné místo nálezů není známo. Datace je také velmi nepřesná. Přibližně přelom klasického a helenistického období. Je oboustranně popsána.

Obsahově je však velmi důležitá. Její strana A je příkladem spojení vzývací a práci formule. Činitelem děje je Hermes s různými přívlastky. Zároveň to však nedostává příkazem, ale je zde vyjádřeno spíše přání pisatele. Zato však na straně B již se jedná o ich-formu bez invokace. Zřejmě se jedná o zařikání zhrzeného milence, jelikož proklínána je žena Pyrrha. Proklínány jsou její prsa, ruce, srdce a nohy na straně A, na straně B se přidává i život a slova. Konec není příliš zachován.

DTA 98

Poslední uváděnou destičkou z Patissie je DTA 98, která měří 16 x 4 cm. Původně byla složena a propíchnuta hřebíkem. Datujeme do 4. až 3. století př. n. l.

Patří mezi pár destiček, které jsou adresovány Zemi. Jedná se o pomstu za křivé obvinění. Proklínání jsou dva: Eruptolemos a Xenofón. Formulace kletby je v ich-formě a Země je žádána o pomoc.

---

⁶² Gager, 1999, str. 161.

4.4 Peiraeus

V Athénském přístavu v Peiraeu bylo rovněž pohřebiště se značným množstvím dochovaných destiček staršího období.

4.4.1 5.století př. n. l.

Z nejstaršího období uvedu jednu destičku. Označení je opět Wünschovo.

DTA 38

Destička s označením DTA 38 byla nalezena v hrobě. Byla jednou složena, propíchnuta hřebíkem. Měří 13 x 9cm. Datována je na konec 5. století, případně začátek 4. Já osobně se přikláním k starší dataci, vzhledem ke stylu jakým je destička napsána.

Jedná se bezesporu o soudní kletbu, zvláště díky poslednímu řádku, který zmiňuje „spoluřečníky“. Celý text je sestaven ze čtyř jmen v nominativu a na třech řádcích nekonkrétní vyjádření ostatních potencionálních oponentů.

4.4.2 4.století př. n. l.

Čistě do 4. století můžeme zařadit dvě destičky bez konkrétní lokace.

DTA 66

Tato destička je oboustranně popsána. Zajímavé při tom je, že strana A je popsána pozpátku a navíc odspodu a strana B pouze pozpátku (tedy odshora). Datujeme na začátek 4. století.

Jedná se o soudní destičku proti Euratovi s jeho společníky advokáty: Telesinem a jeho otcem Idiótem. Použita je ich-forma bez invocace bohů. Proklínány jsou především duše a jazyk. Na straně B je obvyklá formule na potencionálního nepřítele.

DTA 103

Rozměry tabulky jsou 13 x 6 cm. Původní lokalita není známa. Můžeme vztáhnout k datu 323 př. n. l.

Jedná se o soudně pojatou destičku v podobě stížnosti. Pisatel posílá „dopis“ Hermovi a Persefoné, kde jim představuje zpuštělíky a žádá pro ně nejvyšší trest. V nápise samotném nepoznáme, za č si onen trest zaslouží. Ale vzhledem k původní dataci do poloviny 4. století a vzhledem k tomu, že jména oněch hříšníků nám nejsou z dějin neznámá, víme, že tato destička souvisí s onou nešťastnou revoltou proti Makedoncům, kdy selhalo athénské námořnictvo. Jmenovaní jej měli spravovat. Vyjmenováni jsou Kallikratés, Eudidaktos, Olympiodoros a další.

4.4.3 Přelom 4. a 3. století př. n. l.

Je vhodné uvést zde i jednu tabulku, která vznikla na přelomu 4. a 3. století př. n. l.

DTA 67

Opět neznáme konkrétní naleziště. Destička byla poskládána, bez hřebíku. Nápis byl retrográdní, psaný oboustranně.

Jedná se o soudní kletbu. Pisatel zmiňuje hned deset jmen a obecně informátory a soudce. Na destičce je použita formule *Similia similibus*: „ Jako tato slova jsou chladná a psaná doleva...“ (řádky 8 až 10). Na straně B je dvakrát napsáno ΩΣΠΕΡ ΚΑΙ, ale pozpátku, takže na nápisu čteme ΡΕΤΤΣΩ ΙΑΚ.

4.4.4 3. století př. n. l.

DTA 97 a 96

DTA 97 byla nalezena v hrobce. Obsahovala 41 řádků. Byla vytvořena stejnou rukou jako DTA 96, byly užity stejné formule.

Destička 97 má tři oběti mužské a jednu ženskou. Mužská jména jsou Mikion, Hipponoides a Sokrates, žena se jmenovala Aristo. Mikionovo jméno se pak opakuje i na

DTA 96. Zřejmě se jednalo o obchodní soupeření. Není zde zmíněn žádný bůh, ale zato formulace je neobvyklá: „Uchvátil jsem NN a svázal jeho ruce...“

4.5 Bez konkrétního umístění

Zde se budeme věnovat destičkám, u kterých naznáme místo původu, ať už proto, že byly zakoupeny na trhu nebo byl nález učiněn náhodou a doručen do muzea.

DTA 75

Jedná se o destičku nejasného původu, dle textu datovanou do 4. století př. n. l. Je popsána z obou stran a byla složena.

Destička je psaná ich-formou a proklínán je Anacharsis, jeho Artemis, Humnis a Rodion na straně A. Na straně B je obětí Artemis, Theodotés a Philos. Pisatel proklíná různé majitele dílen a obchodů, např. Rodion je hospodský. Velkou část strany B nelze přečíst.

SGD 48

SGD 48 je velice zajímavá destička. Jedná se o seznam jmen uvedený zaklínací formulí. Seznam je však rekordní, jelikož obsahuje kolem sta jmen. Destička je oboustranná a dohromady nese sto třicet jedna řádků. Jistá jména můžeme dokonce přesně zařadit a datovat. Celou destičku můžeme časově zařadit mezi roky 345 až 335 př. n. l. Byla propíchnuta hřebíkem.

Athénské národní museum ji koupilo na trhu se starožitnostmi. Prý byla nalezena v Athénách v oblasti Agios Sabbas (Ἅγιος Σάββας), což by měl být kostel v západní části města. DTA 22 by mohla pocházet ze stejného místa.⁶³ Tabulka byla dvakrát přeložena na straně A a propíchnuta hřebíkem. Použitý dialekt je attický, gramatické jevy poukazují na 4. století.⁶⁴ Mužská jména bývají psána démotickou řečtinou, ale bez patronym.

---

⁶³ Jordan, D., & Curbera, J. (2008). A lead curse tablet in the National Archaeological Museum, Athens, str. 135.

⁶⁴ Příkladem je podoba akuzativu některých jmen, používaná před 320 př. n. l. a jen zřídka poté.

Jména Aristogeiton a Eunomos jsou zmíněna pospolu ze stejného domu. Proto můžeme uvažovat o tom, že se jedná o bratry známé z roku 325 př. n. l. Aristogeiton by byl známý rétor, uvězněný roku 338 př. n. l. za přijetí 20 min v Harpalově aféře.

Známe datum narození jedné z osob, a to Kallitela (řádek 74), který byl diaitetem v roce 325/4 př. n. l., musel se narodit 384/3 př. n. l.⁶⁵

Z celkem devadesáti osmi proklínaných je třicet známých Athéňanů. Objevuje se zde například člen Démosthenovy strany Πολύευκτος Σφήττιος.

Podle četnosti byli hlavními oběťmi tři muži: Democharides z Thorika, Aresandros z Peiraeu a Chairidemos z Peiraeu, kdy první dva jsou zmiňováni každý čtyřikrát a Chairidemos třikrát. Jsou proklínáni spolu s bohatými a význačnými lidmi.

Motivem této kletby mohla být politika, vzhledem k počtu významných politických osobností tehdejších Athén. Dále je možné, že se jedná o členy „klubu“. Snad krom čtyř zmiňovaných žen.

DT 49

Zkratka DT nás odkazuje na dílo Audollenta z roku 1904.⁶⁶ Přesné místo nálezu není známo. Podle nápisu je destička datována do období kolem roku 300 př. n. l. Rozměry jsou 16 x 20 cm. Zachovalo se pět dírek po hřebíku.

V nápisu není zmíněn žádný bůh. Podle jmen se soudí na otroky. Užitá formule je v první osobě κατὰδῶ. Dohromady je proklínáno devět mužů, u kterých je označení kuchař (pekař)/řezník.⁶⁷ Šlo o soudní proces, jak čteme na řádce 18. Hlavní proklínanou osobou zřejmě byl Theogenes, vzhledem k tomu, že několik dalších bylo od něj odvozováno. Zajímavá je věta začínající na 16. řádce: „Všechny tyto muže svazuji, nechávám zmizet, pohřbívám, přibívám hřebíkem.“ Dá se tedy předpokládat, že destička byla umístěna v hrobě.

SGD 52

Tato destička je datována do 3. století př. n. l. Měřila 6x 6 cm.

---

⁶⁵ Do tohoto úřadu se nastupovalo v 59 letech.

⁶⁶ Audollent, A. (1904). *Defixionum tabellae: quotquot innotuerunt: tam in graecis orientis quam in totius. Paris: Luteciae Parisiorum: A. Fontemoing, 9331.*

⁶⁷ Výraz pro tyto dvě profese je stejný.

Nejsou zmiňováni žádní bohové. Zmiňováni jsou muži i ženy a jejich profese – především výrobci sítí.

V následující tabulce najdete přehled destiček seřazených podle stáří. Zmíněn je i zdroj, ze kterého se dají čerpat informace. Sestavena je dle mnou předpřipraveného katalogu destiček oblasti Athén.

Stáří	Inv. Č.	Lokalita	Zdroj	Místo nálezů
5. století př.l.	SGD 3	Kerameikos	PEEK (1941)	hrob
	SGD 1	Kerameikos	PEEK (1941)	hrob
	DTA 38	Peiraeus	EIDINOW (2007)	
4. století př. l.	IL 1695	Agora	JORDAN (1985-2000)	studna
	IL 997	Agora	JORDAN (1998)	dům
	I 513	Kerameikos	EIDINOW (2007)	hrob
	JB 4	Kerameikos	EIDINOW (2007)	hrob
	SGD 9	Kerameikos	EIDINOW (2007)	hrob
	SGD 44	Kerameikos	PEEK (1941)	
	DTA 25	Patissia	EIDINOW (2007)	
	DTA 66	Peiraeus	EIDINOW (2007)	
	DTA 103	Peiraeus	GAGER (1999)	
	DTA 67	Peiraeus	EIDINOW (2007)	
	DTA 75	bez konkrétní lokality	EIDINOW (2007)	
	SGD 48	bez konkrétní lokality	JORDAN (2008)	
	DT 49	bez konkrétní lokality	AUDOLLENT (1904)	
	DTA 98	Patissia	GAGER (1999)	
	3. století př. l.	IL 1504	Agora	JORDAN (1999)
SGD 14		Kerameikos	JORDAN (1985)	studna
DTA 11		Patissia	EIDINOW (2007)	
DTA 26		Patissia	EIDINOW (2007)	
DTA 45		Patissia	EIDINOW (2007)	
DTA 93		Patissia	EIDINOW (2007)	
DTA 68		Patissia	GAGER (1999)	
DTA 52		bez konkrétní lokality	GAGER (1999)	
DTA 97		Peiraeus	EIDINOW (2007)	hrob
1. století n. l.	IL 493	Agora	ELDERKIN (1937)	studna
3. století n.l.	IL 950	Agora	JORDAN (1985)	studna
	IL 72	Agora	ELDERKIN (1936)	studna
	IL 372	Agora	ELDERKIN (1937)	studna
	IL 951	Agora	JORDAN (1985)	studna
	IL 952	Agora	JORDAN (1985)	studna
	IL 93	Agora	JORDAN (1985)	studna
	IL 106	Agora	JORDAN (1985)	studna
	IL 107	Agora	SHEAR (1935)	studna
	IL 1737	Agora	JORDAN (1985)	studna

Zdroj: Vlastní

5 Magie skrytá v nápisu

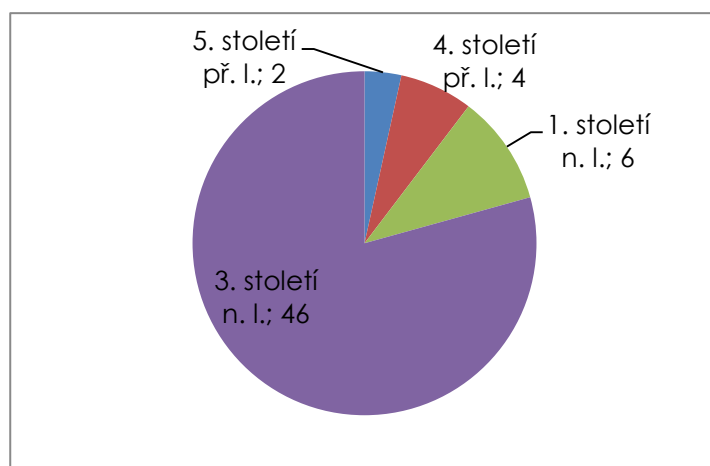
V následující kapitole se pokusíme shrnout předchozí přehled destiček athénského původu. Představíme si statistiky bohů a jednotlivých prokletí.

5.1 Bohové a démoni

V průběhu práce bylo zmíněno velké množství bohů, ale rozhodně nebyli vypisováni úplně všichni. Nyní budou ovšem uvedeni komplexně i včetně těch, o kterých moc nevíme.

Celkový počet destiček je 34 analyzovaných. Z toho 10 jich obsahovalo jména bohů či démonů.

V následujícím grafu je znázorněn počet bohů a démonů na destičkách podle století. V 5. století př. n. l. se na destičkách objevovali pouze dva bohové: Hermés a Persefoné. Ve století čtvrtém se začal objevovat i Hádés a obecné označení všech podsvětních bohů. V 1. století n. l. se mírně mění složení. Hádés již zmiňován není, ale objevuje se Plútón, Fates, Erínye a především Hekaté. Ve 3. století je již

Zdroj: vlastní

zmiňována přehršle bohů a démonů. Míjí klasičtí bohové podsvětní, zvláště proto, že se jedná výhradně o nálezy z vodních zdrojů. Zde je často zmiňován Tyfón, jako mocný bůh, který má moc nad běžnými smrtelníky. Časté je i přejímání cizích bohů, jako je egyptský Seth a jeho variace. Dohromady se výčet bohů 3. století blíží padesáti.

Podsvětní bohové se vyskytují logicky na destičkách, které byly vkládány do hrobů. Převažují v Kerameiku, Peiraeu, ale příklad najdeme i v Patissii, kde je zmíněn Hermés. Právě Hermés je uváděn nejčastěji. Krom běžnějších přízvisek, jako třeba taškář, na destičkách má jedno specifické: „ten, který svazuje/ potlačuje.“ Z toho je patrné, že se jednalo o vysoce postavené božstvo v rámci magie proklínacích destiček.

Zajímavé je, že IL 493 z 1. století byla vhozena do studny, avšak invokováni jsou podsvětní bohové. Na destičkách z předchozích staletí z Agory se bohové nevyskytují vůbec. Můžeme tedy spekulovat o tom, že by tedy IL 493 byla určena původně do hrobu. Nebo si nechal pisatel radit od dvou nezávislých zdrojů, které mu poradily různé způsoby a pisatel je spojil. Jedná se o zvláštní spojení, které se jindy neopakuje. Dle mého názoru se může jednat o první případ. Destička byla určena do hrobu, jelikož nic nenasvědčuje tomu, že by nutně měla setrvat na Agoře. Jedná se o destičku proti neznámému pachateli. Hlavní bohyní, na kterou se zde obrací, je Hekaté. Je tedy možné, že pisatel vyrazil na hřbitov, ale byl vyrušen nebo nenalezl příhodný hrob pro vložení a rozhodl se proto vhodit destičku do studny, kterou dnes označujeme II. Musel by se ovšem vracet mimo hlavní cestu, jinak by bylo vhodnější vhodit destičku do studny I, která leží na cestě k Dipylské bráně. To by bylo poměrně logické, pokud by byl na hřbitově vyrušen, že by vyrazil do tmy mimo cestu.

Krom toho, je také zajímavé, že na této destičce jsou vzývány Fúrie. Připomene nám to Oresteiu, kdy Orestés je stíhán Erínyemi. Hra je známá již z 5. století př. n. l., mohla tedy být klidně inspirací pro destičku z 1. století n. l.

Další velmi častou bohyní je Persefoné. Je zvláštní, že se vyskytuje častěji než například Hádés či právě Hekaté. Možná byla volena spolu s Hermem spíše jako prostředník, který již zařídí vše potřebné, avšak bude mírný na pisatele a spíše jej vyslechne, než sám pán podsvětí.

Výrazný obrat nastal ve 3. století n. l., kdy převažují nálezy z Agory, ze studen. Mizí podsvětní bohové tradiční řecké mytologie. Nahrazováni jsou směsicí bohů cizích a starých řeckých. Nejdůležitějším se stává Tyfón, kterého známe z mytologie jako nestvůru se stovkou dračích hlav. Proč byl volen tento strašný netvor, je zřejmé. Lidská povaha se mění a lidé jsou nepřejícnější. Lidé jsou „předávání“ do moci jednotlivých škodlivých bohů a démonů. Dalším příkladem je egyptský Seth. Bůh temnoty a chaosu. I on byl více než jen ten, kdo by měl svázat oběť, naopak spíše jí uškodil více. Seth a Bolchoseth jsou jasným důkazem přebírání egyptských vlivů. Bolchoseth je jiná varianta Setha, často se však setkávají na jedné destičce. Bolchoseth vychází z egyptštiny, BOL znamená pán nebo

Ba'al, CHO je výrazem pro „udeřit, srazit“. Dohromady BOLCHOSETH tedy znamená *Ba'al, který sráží, to je Seth*.

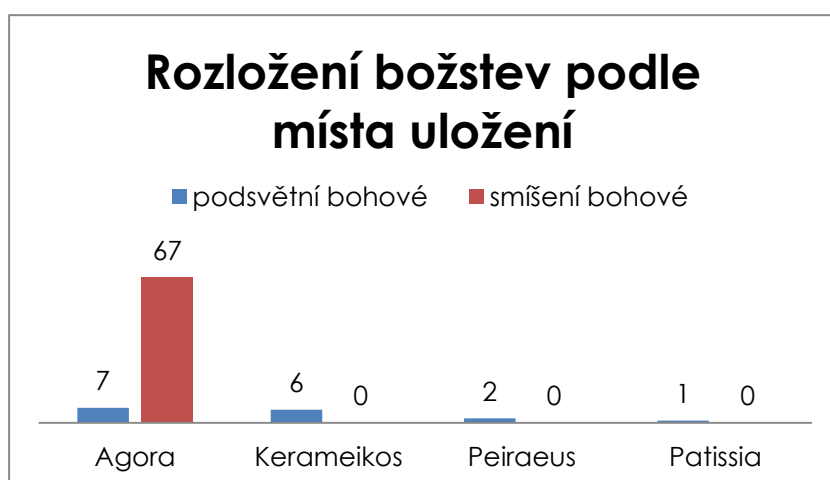
Nejen z Egypta byli přebíráni bohové a démoni. Velká část pochází i z hebrejské Bible. Jako příklad uvedu dvě jména, která jsou na destičkách poměrně častá: Sabaoth a Iao. Sabaoth je přízvisko Boha spojované s vedením nebeského vojska. Opět se tedy nejedná o mírumilovného boha. Co se týče ION, vzniklo původně ze známého tetragrammatonu, svatého a nevyslovitelného jména JHVH. Běžně bývá užíváno na amuletech i $\kappa\alpha\tau\alpha\delta\epsilon\sigma\mu\omicron\iota$. Můžeme jej rovněž spojit s gnostickými texty.

Již výše byl zmiňován Betpyta. Bohužel se k němu nedá příliš říci, krom toho, že je považován za stejně mocného jako Tyfón. Snad se jedná o podobnou nestvůru.

Dalším bohem, který zaujme, je Abraxas. Známý především z gem. Jedná se o boha s kohoutí hlavou a hadími nohama. Spojován je s gnostickou problematikou a s bohem slunce.

Především IL 1737 je zahlcena jmény méně známých božstev či démonů. Na destičkách nacházíme krom výše zmíněných například i tato jména: Eloë, Iasai, Totolith, Ekeuthi, Morzoune, Alheim, Perpetharon, Iai, Kolchoi, Tantón, Sabaoth, Ea, Aponix, Phriourinx, Iakoubia, Erbeth, Patathnax, Ió, Iomalthai, Ekebenneu, Neuthi, Ioseth, Anebeth, Phaithou, Toubria, Tonorma, Aoche, Aschephar, Teuthou, Athaphelai, Tateiniata, Iartar, Iartarmozouche, Karmane, Dacheine, Pepertharora, Iaia, Acheraira, Baznoth.

V následujícím grafu je znázorněno rozmístění božstev místopisně. Jasnou převahu vidíme u Agory u smíšených bohů, kteří se jednoduše jinde v Athénách nevyskytují.

Zdroj: vlastní

Z přehledu vyplývá, že bohové byli invokováni pouze na jedné třetině nálezů. To, že bohové nejsou uvedeni, ovšem neznamená, že nebyli přítomni. Nesmíme zapomínat, že destička jako taková je jen částí rituálu. Ať již byli bohové vzýváni v mluveném zařikání při výrobě destičky nebo až symbolicky při ukládání na místo, je pravděpodobné, že byli vnímání, jakoby tam byli i bez jasného jmenování na tabulce. Pokud chtěl člověk mít víc než stoprocentní jistotu, jméno bylo zapsáno. Tím byl rituál utvrzen. Ale nezapomínejme, že i místo uložení samo o sobě, ukazuje i na bohy.

5.2 Častá prokletí

Nyní se zaměříme na často používaná prokletí. Podíváme se především na to, které části těla a ducha byly zaklínány, jaká se užívala spojení s kouzelnou formulí apod.

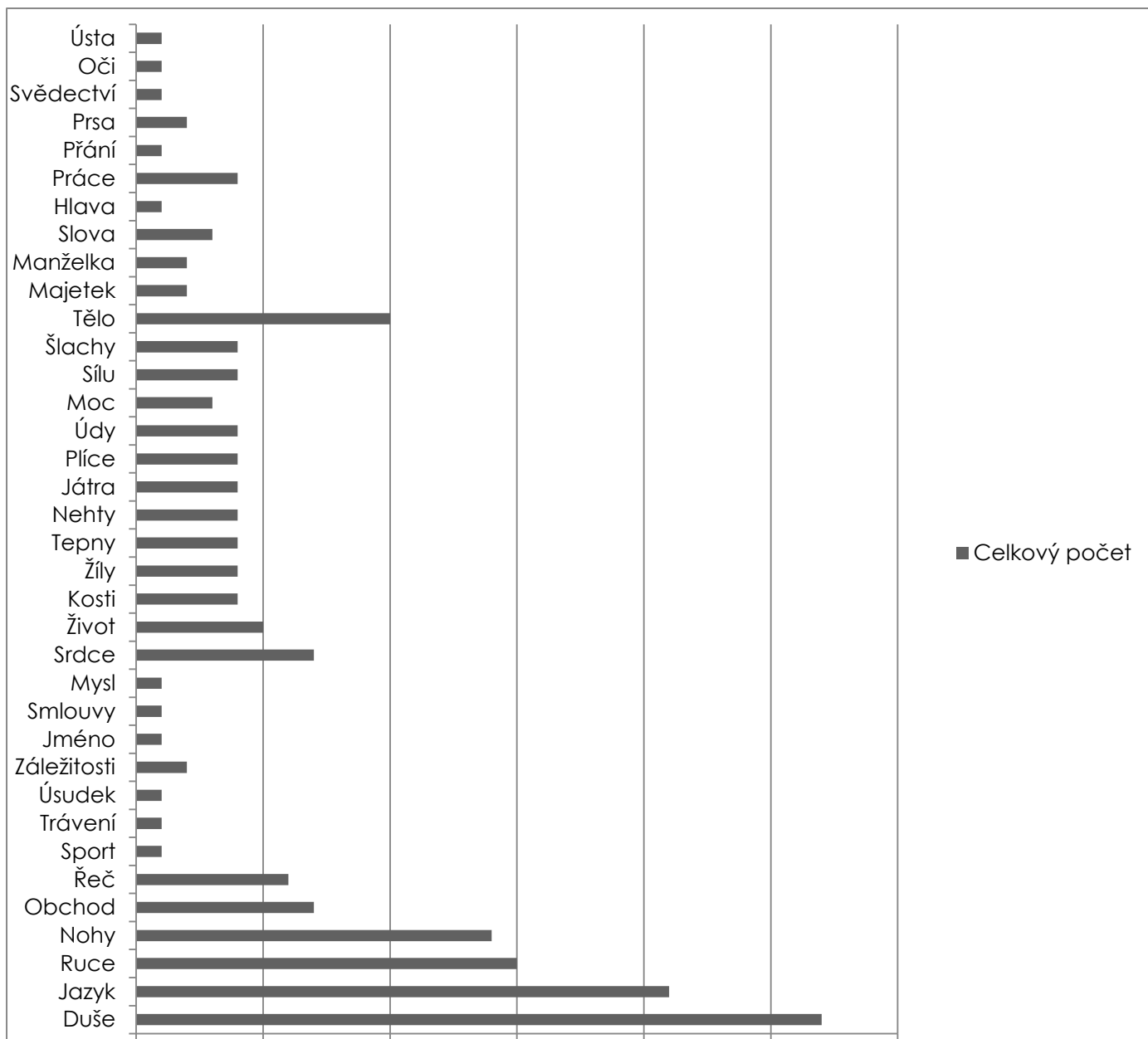
Jako první se podíváme na statistiky svazovaných částí těla, ducha a schopností člověka, který je na destičce zmíněn. Jednotlivé části korespondují s účelem, za jakým byla destička vytvořena.

Z celkového počtu třiceti čtyř destiček celkem dvanáct obsahuje v zaklínání krom samotné osoby i proklínání částí těl apod. Většinou se na jedné destičce zopakovaly hned několikrát, ať již u jedné osoby nebo více.

Nejčastěji byla svazována *duše*, a to prakticky bez rozdílu záměru za jakým byla destička vytvářena. To jasně poukazuje na fakt, že duše byla považována za velmi důležitou část člověka. Bez duše by člověk nebyl schopen řádně oponovat svému protějšku, nebyl by plnohodnotným člověkem. Duše byla svazována napříč místopisně i časově. Často se na destičce objevuje vícekrát.

Druhým, co do počtu zmínění, je *jazyk*. Zde se již pohybujeme mezi destičkami psaných pro soudní spory. Dokonalý řečník proti „obyčejnému“ člověku je noční můrou toho, kdo má jít k soudu. Avšak i nejlepší řečník bez jazyku bude mlčet jako poslední z posledních. Proto se jedná o jasný terč. Také na destičce DTA 97 se často objevuje *jazyk*. Není ovšem zařazen do statistik jako takových, jelikož zde je opakován čistě pro zdůraznění, nikoli několikrát zaklínán, jako je to u ostatních destiček.

Dalšími často zaklínanými jsou *ruce*, *nohy* a také *tělo* obecně. V polovině případů byly všechny tři zmíněny dohromady. Logicky můžeme předpokládat zmínění těchto částí u sportovních klání. Překvapením proto je, že u destičky IL 950, kdy je proklínán wrestler,

Zdroj: vlastní

není zmíněna ani jedna z nich. Zde je svérázným způsobem proklínán určitý *souboj* jako celek.

Krom částí člověka jako takového byly proklínány i věci s ním spojené. Často tím mohl být *obchod* nebo i jeho *práce*, *majetek* a dokonce i *manželka*.

Překvapivě málo je zmiňována *řeč*, která je uvedena na dvou destičkách celkem šestkrát. Rozhodně bych ji očekávala mnohem častěji ve spojení s *jazykem*. Ty se střetávají pouze na jedné destičce. Stejně překvapil i výraz „*slova*“.

Nyní si představíme zaklínací formule a jejich použití.

Již z přehledu destiček jako takového jasně vyplývalo spojení určitých magických formulí s časovými obdobími a bohy. V antických Athénách byl výběr magických formulí oproti jiným oblastem pozdější doby značně omezen. To se mění v 3. století n. l., kdy se

začínají mísit vlivy okolních mocností. Do té doby můžeme počítat se základním rysem athénských destiček: svázat, zmrazit, případně ponížít, ale nikterak více neublížit, natož zabít.

Pokud jde o svazovací formule, užívají se pouze ve staletích před letopočtem. Přesněji se z Attiky vytrácí kolem roku 300 př. n. l. Stejně jako destičky, jako takové, které se navrací až v prvním století našeho letopočtu. Co přesně vedlo k přerušení těchto magických praktik, není známo. Ale např. v Malé Asii nacházíme i destičky mladší (2. stol. př. n. l.), které jsou podobného rázu, jako právě ty attické. Z mnou zmiňovaných destiček z Agory se svazovací formule objevuje pouze jednou, a to u IL 997 ze 4. století př. n. l. Jinak tomu je u hřbitovních nálezů. V Kerameiku jsou to čtyři destičky ze sedmi a Peiraeu dvě z pěti. Co se týče Patissie, i zde je svazování běžné, u poloviny mnou uváděných destiček se svazování používá. $\kappa\alpha\tau\alpha\delta\omega$ formule je často spojována s Hermem, celkem ve čtyřech případech z dvanácti. Jak jsem již zmiňovala, Hermés dokonce získal přívlastek spojované se svazováním obětí.

Zvláštní kategorií je forma dopisu. Na destičkách IL 493 a DTA 103 nacházíme tento jev. U obou destiček zjišťujeme spojení s podsvětními bohy. Jak takový olovený dopis vypadá? Krásným příkladem je právě DTA 103. Zde je již v úvodu uvedeno, že se jedná o dopis: „*Posílám tento dopis Hermovi a Persefoné,...*“ Následuje důvod, proč je dopis psán, tedy aby jim představil hříšné lidi zasluhující potrestání, kterého se mají dočkat právě od bohů. Zbytek destičky je vyplněn jmény oněch proklínaných osob. O destičce IL 493 jsem již mluvila, jen ještě zmíním souvislost s dopisem. Kletba je psána v 1. osobě a na čtvrtém řádku se nachází formulace *Piši a odevzdávám*, za kterou následuje výčet bohů, kterým je daná oběť odevzdávána. Později se pak zmiňuje o „této zprávě“ ve spojení s bohyní Hekaté. Můžeme tyto dva dopisy brát jako svého druhu stížnost. I zde se na konci objeví „svaz“.

Velmi zvláštní, co se zaklínací formule týče, je destička DTA 97. Není vůbec obvyklé, aby pisatel byl vykonavatelem děje v pozici boha. Píše se zde „*uchvátil jsem, svázal jsem*“. Neobvyklý je především minulý čas, který je zde použit. Zda se jedná o vlastní práci, kdy byl člověk neznalý přesné formulace zaříkadla, nebo zda se jednalo o úmyslné posunutí děje do minulosti, se dá jen stěží odhadnout. Příkláním se však k úmyslu, jelikož stejný člověk psal i destičku DTA 96. Možná se snaží dokázat si svůj magický um, ve smyslu: To já, já jsem ten, který dokáže uchvátit a svázat. Možná je zde zmíněno i jméno samotného pisatele, nebo se pisatel zastává jednoho ze svých přátel.

Každopádně se zde objevuje formulace, aby, pokud by užil jediného zlého slova proti Filónovi, se jeho jazyk proměnil v olovo.

Na destičce DTA 67 je použita formule *Similia similibus*.

Postupně se, především ve 3. století n. l., začaly oběti odevzdávat temným bohům a především démonům. U IL 950 se ještě objeví svazování, ale již začíná převládat zmrazování. Proč se začalo nahrazovat „svaz“ na „zmraz“? Můžeme uvažovat o spojení s Tyfónem, od jehož jména, které znamená „vířivý vítr“, je odvozen dnešní tajfun. Zvláště se to zdá pravděpodobné, jelikož, když je na destičce uveden pouze Betpyt, imperativ slovesa zmrazit zde chybí.

Abychom tedy uzavřeli tuto kapitolu, zopakují základní výstupy. Myšlení Řeků se postupně mění, především ovlivňováním mimoevropskými kulturami. Nejstarší destičky jsou pouhými seznamy jmen, o to důležitější pro ně byl vykonávaný rituál, postupně získává psaná forma větší váhu, kdy bohové jsou uváděni na destičkách čím dál častěji. Vznikají i specializovaní bohové, od Herma Utlačovatele/Svazovatele až po Betpyta a jemu podobné demony. Spolu s uváděnými bohy se také mění i používané kletby, což je dozajista logické.

6 Vytvoření destičky- experiment

Psát o tom, jak se vytváří destička, může kdekdo. Stačí si přečíst pár knih a hned je každý „expertem“. Proto jsem se rozhodla, že to udělám jinak, vyzkouším si vytváření destičky na vlastní kůži a svůj magický um. Na magii se zaměřuji již delší dobu, proto pro mne není takový problém se do rituálu vžít. Nyní tedy popíšu, jak taková destička vzniká v 21. století (viz Vytváření proklínací destičky 1-3).

První fáze-tepání

Hned na začátku se musím přiznat, že první fázi experimentu místo mne provedl někdo jiný. Jednalo se o práci s kovem, ve které rozhodně nejsem nikterak zběhlá. Asi by to bylo jiné, kdyby olovo mělo být lité, ale tepat jej jsem si jednoduše netroufla. Požádala jsem proto kamaráda, který s olovem již pracoval a kousek mu zbyl doma, jestli by mi destičku vytepal. Tak se i stalo, ale když ji přinesl, zjistili jsme zásadní věc: stále měla příliš velkou tloušťku na to, abych ji pak mohla srolovat, aniž by se polámala. Následoval tedy pokus číslo dvě. Tentokrát již byla akorát, dosti tenká na bezproblémové srolování a o rozměrech umožňující sedm a více řádků. Celkové rozměry nakonec činily 8,3 x 11,3 cm.

Olovo je poměrně měkký kov, ohnete jej i při neopatrném zacházení v ruce. Bylo tedy nutné dát si pozor a neohnout ji.

Fáze druhá- psaní

Následoval důležitý úkol: vymyslet adekvátní text. Rozhodla jsem se použít vzory 3. století n. l. s *Borfor* formulí na začátku. Tu spojit s Tyfónem a svázat jménem neurčenou osobu svého oponenta. Využila jsem formuli, kterou jsem zmrazila jeho příležitosti, duši a jazyk.

Kompletní text zní:

βωρφορβαβαρβορβαβαρφορ
κραταιε Τυφων παραδιδωμι
σοι αντιστατην ινα
καταψυξης αυτος και την
γνωμην
δης την ψυχην και την γλωταν

Překlad:

(Borfor)

mocný Tyfóne, předávám ti (mého) oponenta, abys jej a jeho příležitosti zmrazil, svaž jeho duši a jeho jazyk.

Text byl tedy přichystán, nastal čas jej přepsat, použila jsem hřebík, kterým byla následně probodnuta. Bohužel bronzový stylus nemám a kupovat celou psací sadu se mi dvakrát nechtělo. Nepochybuji ovšem o tom, že efekt byl při psaní stejný.

První znaky alfabety byly velmi náročné. Ne, že by destička nebyla dosti měkká, ale přizpůsobit se tvaru písmen, když se při psaní odlepují šupinky, chvíli trvá. Na destičce samotné je patrný rozdíl mezi prvními a posledními písmeny, která se již psala velice snadno. I odchlípnutých šupinek ubylo. Opravdu je nutné si trochu zvyknout na to, že píšete do olova a nikoli na papír.

Abych podpořila rituál, bylo nutné destičku nahlas přečíst.⁶⁸

Fáze třetí- srolovat, propíchnout a do vody

Když bylo dopsáno, nastal oříšek, jak destičku správně srolovat, aby se náhodou nezlomila. Musela jsem postupovat velice opatrně, ale nakonec jsem se rozhodla, že nepoužiji žádné pomůcky a zvládnu to vše čistě v rukou. Šlo to trochu ztuha, ale nakonec se, myslím, povedla srolovat pěkně. Celkem natřikrát.

Další součástí je zapečetění hřebíkem. Mírný důlek se povedl samotným hřebíkem, ale dostat jej skrz vyžadovalo větší razanci. Položila jsem tedy destičku mezi dva stoly, abych do něčeho neudělala důlek. Použila jsem dřevěné „kladívko“ a hřebík brzy koukal z druhé strany.

Poslední součást rituálu je nasnadě. Umístit destičku. Vzhledem k tomu, že destička byla psána ve stylu 3. století z Agory, logicky nejvhodnější a zároveň pro mne nejkorektnější byl vodní zdroj. Použila jsem láhev naplněnou vodou a vhodila do ní destičku. Tím byl rituál završen.

Jestli funguje a jak bude po rozložení vypadat, se dozvíme v září 2013.

---

⁶⁸ Gager, 1999, str. 7.

7 Závěr

Magie a magické praktiky patřily k člověku od nepaměti. Od různých šamanů až k pravým mágům, jak je vnímáme dnes my. Ale byla součástí života všech, nejen profesionálů. Máme několik základních archeologických důkazů, mezi něž patří amulety a kletby, ať už v podobě destiček, panenek nebo třeba talířů či číší. Chtěl-li se antický člověk bránit kletbě, je třeba mít ten správný amulet. A právě tyto mohli vytvářet i obyčejní lidé s jen špetkou magických znalostí, jelikož existoval ustálený vzor, jak si to vytvořit. Pro ty méně zdatné či zkušené zde stále byli profesionální mágové, kteří za menší poplatek uměli zbavit trápení a nevhodných osob.

Proklínací destičky z Řecka nejsou unikátem. Nalezneme podobných destiček po světě spoustu. Jako příklad mohu uvést anglické Bath, kde v Posvátném prameni bylo nalezeno 130 destiček především pro bohyni Sulis Minervu.⁶⁹ Ale i přesto mají významné postavení. Stále jsou důležitým pramenem pro poznávání myšlení antických lidí, především od 5. století př. n. l. Jak se v průběhu staletí měnilo. Postupně. Pomalu. Ale kdybychom mnou uvedené poznatky rozšiřovali o další období, zjistíme jistou kontinuitu až do dnešních dnů. Od poměrně „neškodných“ kleteb, kdy svého soka pouze sváží, se i starověcí Řekové dostávali ke krutějším přáním, až ke zmizení dané osoby. Kdybychom pokračovali dále, objevili bychom přání konkrétních úrazů či velkých životních neúspěchů, až k přání smrti. Proto se mágové a čarodějníci vždy ocitají na okraji společnosti. Jsou svým způsobem bráni jako škůdci. Ačkoli ne vždy, když mluvíme o magii, jedná se o magii černou.

Magické konání může fungovat jen, pokud v ně lidé věří. Vzhledem k rozšířenosti magických praktik je jasné, že lidé byly k čarování náchylní. Kletby fungují na principu strachu z nich samotných. Zároveň dodávají sílu, odvalu a především sebevědomí těm, kteří je praktikují. Díky tomu mohla kletba působit. Ten, který proklínal, si byl natolik jistý tím, že kletba bude účinkovat na jeho oběť, že figuroval ve sporu mnohem radikálněji, sebevědoměji a snad díky tomu i spor vyhrál. To jej jen utvrzovalo v tom, že kletby účinkují a mohl je vytvářet znovu nebo radit svým známým, aby ji v případě potřeby praktikovali taktéž. Takto se pak šířila myšlenka kletby, její forma a strach, aby nebyl člověk obětí takové zaříkání. Nemůžeme ovšem tvrdit, že v tom nebylo něco víc, něco nadpozemského, protože lidé tomu věřili, věří a věřit budou. To staví magii nad rámeček

---

⁶⁹ Muzeum The Roman Bath (<http://www.romanbaths.co.uk/>) v Bath.

psychologie, jelikož čarodějnictví není uzavřeno v mysli jedince, ale společnosti po tisíciletí. Je otázkou, jak jej vnímá každý jednotlivec zvlášť, někdo věří na kouzla, jiný ne, někdo pouze na některá, ale všichni mají něco společného. Magie ovlivňuje jejich životy, ať chtějí či nechtějí, už jen tím, že o ní diskutují.

Magické destičky, které nutně nemusí znamenat kletbu, jsou prostředkem, jak využít obecného povědomí o magii. Velmi oblíbeným prostředkem, nutno dodat. Známe přeci: „ Co je psáno, to je dáno.“ Uvažovali tak tedy i lidé v antice? Bezpochyby. Proto bylo zapsání kletby, tak důležité. Je-li psána, už proti ní jen málokdo něco zmůže. Jen stěží vybere ten správný amulet, který ho ochrání. Pokud tedy ví, nebo předpokládá, že by se chrániti měl. Neúspěch kletby mohl být jednoduše vysvětlován faktem, že oběť vlastnila amulet, který kletbu částečně odklonil. Není tedy důvod, proč si myslet, že kletby nejsou účinné.

Na úplný závěr, bych chtěla říci, že práce s těmito úžasnými doklady magie v antice, mne velice bavila a hodlám se jimi zabývat nadále. A to především chystaným katalogem.

Seznam použité literatury

Primární prameny

- Apuleius, L. Apologie, aneb, Vlastní obhajoba proti nařčení z čarodějnictví. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1989, přeložil Bahník, V.
- Apuleius, L. Zlatý osel. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974, přeložil Bahník, V.
- Augustin. Křesťanská vzdělanost: De doctrina christiana. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2004, přeložila Nechutová, J.
- Cato, M. P. O zemědělství. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1959, přeložil Zamarovský, V.
- Hérodotos. Dějiny. 3. vyd., 1. v Academii. Praha: Academia, 2004, přeložil Šonka, J.
- Platón. Zákony. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1997, přeložil Novotný, F.
- Plinius, st. Naturalis Historia. kniha XXVIII, dostupné z:
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Pliny_the_Elder/28*.html [28-01-2013]

Sekundární prameny

- Audollent, A. (1904). *Defixionum tabellae: quotquot innotuerunt: tam in graecis orientis quam in totius*. Paris: Luteciae Parisiorum: A. Fontemoing.
- Bonner, C. (1950). *Studies in magical amulets, chiefly Graeco-Egyptian*. Ann Arbor.
- Eidinow, E. (2007). *Oracles, curses and risk among the ancient Greeks*. Oxford: Oxford university press.
- Elderkin, G. (1937). Two curse inscriptions. *Hesperia (vol. 6)*, stránky 382-395.
- Elderkin, G. W. (1936). An Athenian maledictory inscription on lead. *Hesperia (vol.5)*, stránky 43-49.
- Faraone, C. A. (1985). Aeschylus' ὕμνοϋδῆσιμος(Eum. 306) and Attic Judicial Curse Tablets. *The Journal of Hellenic Studies (vol. 105)*, stránky 150-154.
- Faraone, C., & Obbink, D. (1991). *Magica Hiera*. New York: Oxford university press.
- Flint, V., & Blécourt, W. d. (1999). *Witchcraft and Magic in Europe, Svazek 2*. Continuum International Publishing Group.

- Gager, J. G. (1999). *Curse tablets and binding spells from the ancient world*. Oxford, New York: Oxford university press.
- Graf, F. (2002). Theories of magic in antiquity. V Mirecki, & Meyer, *Magic and ritual in the ancient world* (stránky 92-104). Leiden, Boston, Kolín: Brill.
- Jordan, D. (1985-2000). *New Greek curse tablets*.
- Jordan, D. (2008). The "wretched subject" of ancient Greek magic. V Petropoulos, *Greek magic ancient, medieval and modern*. Routledge.
- Jordan, D. R. (1985). A Survey in Greek Defixiones Not Included in the Special Corpora. *Greek, Roman and Byzantine Studies* 26:2, stránky 151-197.
- Jordan, D. R. (1985). Defixiones from a well near the Southwest corner of the Athenian Agora. *Hesperia* (vol. 54), stránky 198-252.
- Jordan, D. R., & Curbera, J. (1998). A Curse Tablet from the "Industrial District" near the Athenian Agora. *Hesperia* (vol. 67), stránky 215-218.
- Jordan, D. R., & Rotroff, S. (1999). A curse in a Chytridion. *Hesperia* (vol. 68), stránky 147-154.
- Jordan, D., & Curbera, J. (2008). A lead curse tablet in the National Archaeological Museum, Athens .
- Kolektiv autorů. (2011). *Konzervování a restaurování kovů*. Brno: Technické muzeum v Brně.
- Kotansky, R. (2002). An early Christian gold lamella for headache. V P. Mirecki, & M. Meyer, *Magic and ritual in the ancient world*. Leiden: Brill.
- Kroll, J. H. (1977). An Archive of the Athenian Cavalry. *Hesperia* (vol. 46), stránky 83-140.
- Ogden, D. (2002). *Magic, witchcraft, and ghosts in the Greek and Roman worlds*. Oxford, New York: Oxford university press.
- Peek, W. (1941). Fluchtafen. V W. Peek, *Kerameikos III. Inschriften Ostraka Fluchtafeln*. DAI. Berlín.
- Petropoulos, J. C. (2008). Magic in ancient Greece. V Petropoulos, *Greek magic ancient, medieval and modern* (stránky 3-5). London, New York: Routledge.
- Srbová, L. (2012). *Technologie a produkce římsko-provinciálních spon z oblasti Norika a Panonie*.
- Tylecote, R. F. (1992). *A History of Metallurgy*. Londýn: Institute of Materials.
- Young, R. S. (1951). An Industrial District of Ancient Athens. *Hesperia* (vol. 20), stránky 135-288.

Internetové zdroje

1) www.agathe.gr (zdroj pro vykopávky z Agory) [04-07-2013]

2) [http://arachne.uni-](http://arachne.uni-koeln.de/arachne/index.php?view[section]=uebersicht&view[layout]=objekt_item&view[caller][project]=&view[page]=0&view[category]=overview&search[data]=ALL&search[mode]=meta&search[match]=similar&view[active_tab]=overview&search[constraints]=Kerameikos%205880)

[koeln.de/arachne/index.php?view\[section\]=uebersicht&view\[layout\]=objekt_item&view\[caller\]\[project\]=&view\[page\]=0&view\[category\]=overview&search\[data\]=ALL&search\[mode\]=meta&search\[match\]=similar&view\[active_tab\]=overview&search\[constraints\]=Kerameikos%205880](http://arachne.uni-koeln.de/arachne/index.php?view[section]=uebersicht&view[layout]=objekt_item&view[caller][project]=&view[page]=0&view[category]=overview&search[data]=ALL&search[mode]=meta&search[match]=similar&view[active_tab]=overview&search[constraints]=Kerameikos%205880) [04-07-2013]

3) <http://curses.csad.ox.ac.uk/4Dlink2/4DACTION/WebRequestCurseTabletSearch?searchType=browse&searchField=CurseNumber> [09-07-2013]

4) <http://www.archaiologia.gr/en/blog/2012/11/14/a-curse-on-an-euboean-skyphos-ca-700-bc/> [23-08-2013]

Přílohy

Seznam příloh

Mapa 1: Studny na Agoře

Mapa 2: Kerameikos

Mapa 3: Rozšíření destiček

Mapa 4: Destičky v Athénách

Obr. 1: IL 997

Obr. 2: SGD 9

Obr. 3: SGD 44

Obr. 4: Vyobrazení z destičky IL 493 symbolizující Hekaté.

Obr. 5: Kletba z Bath ve tvaru talíře.

Obr. 6: IL 1737

Obr. 7: DTA 106

Obr. 8: Voodoo panenka, Egypt.

Obr. 9: Předpřipravené panenky z Tell Savahannah, Palestina.

Tabulka 1: Vybrané nálezy z oblasti Athén s jednotlivými aspekty.

Tabulka 2: Nálezy z Agory rozříděné podle studen, ve kterých byly nalezeny.

Průběh experimentu:

Vytváření destičky 1: fáze 2

Vytváření destičky 2: fáze 3

Vytváření destičky 3: průběh koroze